

Verbatim records

XIV Riigikogu, II Istungjärk, Täiskogu korraline istung

Tuesday, 17.09.2019, 10:00

Edited

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:02 Õiguskantsleri 2018.–2019. aasta tegevuse ülevaade

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Tere hommikust, head kolleegid! Alustame Riigikogu täiskogu II istungjärgu 2. töönädala teisipäevast istungit. On aeg anda üle eelnõusid ja arupärimisi. Eelnõude ja arupärimiste üleandmise soovi ei ole. Läheme edasi teadete juurde. Täna pärast täiskogu istungi lõppu toimuvad siin istungisaalis järgmiste parlamendirühmade asutamiskoosolekud. Esiteks, Eesti-Fidži, kokkukutsuja Viktoria Ladõnskaja-Kubits; teiseks, Eesti-Armeenia, kokkukutsuja Raivo Tamm; kolmandaks, Eesti-Brasiilia, kokkukutsuja Raivo Tamm. Samuti toimub pärast täiskogu istungi lõppu pere toetusrühma asutamiskoosolek, kokkukutsuja Tarmo Kruusimäe.

Head kolleegid! Teeme kohaloleku kontrolli.

Kohaloleku kontroll

Kohalolijaks registreerus 86 Riigikogu liiget, puudub 15.

---

1. 10:02 Õiguskantsleri 2018.–2019. aasta tegevuse ülevaade

10:02 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Täna on meil päevakorras üks punkt: õiguskantsleri 2018.–2019. aasta tegevuse ülevaade. Enne kui me läheme selle juurde, ma annan lühikese ülevaate, kuidas me seda päevakorrapunkti menetleme. Kõigepealt on õiguskantsleri ülevaade kuni 20 minutit, siis on võimalik esitada ettekandjale küsimusi. Igal Riigikogu liikmel on võimalus esitada üks suuline küsimus, millele järgnevad läbirääkimised. Läbirääkimiste käigus võivad sõna võtta üksnes fraktsioonide esindajad.

Nii, nüüd siis tänane päevakorrapunkt, õiguskantsleri 2018.–2019. aasta tegevuse ülevaade. Ma palun kõnepultil ettekandjaks õiguskantsler Ülle Madise!

10:03 Õiguskantsler Ülle Madise

Austatud juhataja! Hea Riigikogu! Tõepoolest, järjekordne ülevaateaasta kokkuvõtte on teie ees. Teemade ring on lai nagu alati, alates maksudest, pangandusest, jälitustegevuse järelevalvest ja lõpetades keskkonnakaitse, muinsuskaitse, laste ja noorte õiguste kaitse, puuetega inimeste murede ja hooldekodude olukorraga. Alustan sellest, mis on hästi. Möödunud ülevaateaastal, see on siis 2018. aasta 1. septembrist kuni tänavuse 31. augustini kohtasime igal pool Eestis ametnikke ja ka otsustajaid, kes teevad oma tööd täpselt nii, nagu peab: pühendunult, inimeste probleeme lahendades, mitte lihtsalt oma uksest välja menetledes. Nii et tahan rõhutada, et aeg-ajalt kõlavad üldistused, justkui kõik ametnikud ja kõik poliitikud on hoolimatud ja halvad, ei ole õiglased. Fakt on aga see, et ega üldistused ei tule siiski tühja koha pealt. Kuna õiguskantsleri töö on põhiseaduslikkuse järelevalve kõige laiemas tähenduses, tuleb ka meil enamasti rääkida sellest, mis on halvasti ja mida tuleks teha teisiti, sest meie lauale jõuavad ennekõike inimeste mured – rõõmud ka, aga paraku väga harva.

Nagu ikka, küsime inimese mure põhjust ja võimalikke lahendusi otsides esmalt, kas inimene jäi

hammasrataste vahele põhiseadusvastase normi tõttu. Ka seda on möödunud ülevaateastal korduvalt juhtunud. Ettepanekuid mõne seaduse põhiseadusega kooskõlla viimiseks jõudis mitu ka Riigikokku. Võin nimetada kohaliku omavalitsuse volikogu liikme õiguste kaitse puudulikkust ehk vajadust anda neile õigus pöörduda halduskohtusse, kui neid ei määrata mitte ühtegi komisjoni ja kui neile ei anta mingisugustki teavet selle kohta, mis kohalikus omavalitsuses toimub. Väärteo käigus kahju saanud inimese õigus kahju hüvitamisele vajab parandamist, sest praegu on see peaaegu võimatu. Jne. Täna teid nende ettepanekute toetamise eest ja loodan, et vajalikud muudatused jõustuvad peagi. Päris arvukalt tuli vaidlustada linnade ja valdade määrusi. Neist ehk kõige olulisemana viisime Riigikohtusse vajaliku sotsiaalhoolekandeta jäänud inimeste mure lahendamise. Me nimelt leidsime probleeme tosinas Narva linna määruses. Paraku pole Narva ainus, kes rahapuudusele ja planeerimise raskustele viidates sotsiaalhoolekannet vajavaid inimesi abita jätab. Riigikohtu otsus töötab kujuneda oluliseks teenäitajaks riigi ja kohaliku omavalitsuse tööjaotuse asjus. Enamasti tegid linnad ja vallad meie ettepaneku peale oma määrused korda. Nende hulgas oli kõrvaltvaatajale lõbusaid juhtumisi, aga rõhutan, et enamasti inimese enda jaoks on kõik need olukorrad tähtsad. Nii näiteks teilegi infoks, et üks vald oli leidnud omapärase lahenduse hulkuvate loomadega toimetulekuks. Ja nimelt, kui inimene viskas hulkurkasside karjale tüki vorsti või andis neile pisut juua, siis loeti see inimene nende kasside omanikuks ja asuti näiteks nende loomakeste kiibistamist nõudma ja pandi talle kõik muud omaniku kohustused. Küllap kõrvaltvaatajale pakub pigem lusti ka olukord, kus haldusreformi järel tekkinud suuomavalitsuses, milles on nii linnalisi asumeid kui ka arvukalt põlde ja metsi, kehtestati ühesugused heakorrareeglid ja keelati memmekesel, kelle majapidamine oli lähimast majapidamisest kolme kilomeetri kaugusel, ilma eriloata porgandipeenart teha ja pesu kuivatada. Selliseid asju oli tõepoolest terve hulk. Väga hea meel on, et linnad ja vallad neid vigu väga kiiresti ja ilma kohtu sekkumiseta on parandanud. Täna neid selle eest!

Nagu teate, austatud rahvaesindajad, me anname märku ka siis, kui seadus või määrus ei ole ehk põhiseadusvastane, ent elu näitab kätte selle nõrgad kohad ja arulagedad tulemused. Nii tõime teie ette näiteks uue tulumaksuseaduse negatiivsed ehk siis soovimatud kõrvalmõjud, mis vajaksid lahendust. Meeldetuletuseks vaid paar neist. Inimese maksukoormust suurendab näiteks see, kui ta saab koondamis- või sünnitushüvitise aasta lõpus või siis, kui paljulapseline pere on saanud oma eluaseme renoveerimiseks KredExilt toetust ja on seda saanud füüsilisele isikule, mitte korteriühistu kaudu. Tihtipeale paljulapseline pere, kes oma esivanemate maja remontimiseks toetust vajab, ei saa kuidagi korteriühistut moodustada, seal elab vaid seesama pere. Ka niisugune viga töötab esialgsete heade eesmärkide vastu. Loodan väga, et need vead saavad sarnaselt paljude teistega kiiresti parandatud. Kui seadused ja määrused on põhiseaduspärased, võib inimene hammasrataste vahele jääda selle tõttu, et ametnikud eksivad või ei hooli. Just selliseid olukordi oli meie praktikas kõige rohkem. Mida teha? Kui mingi lihtne lahendus oleks olemas, küllap oleks see juba ellu viidud, aga mõned mõtted siiski on ja, austatud Riigikogu, kui te neid jagate, siis palun teilgi olukorra muutmiseks õlg alla panna. Esiteks tuleb minu arvates kindlameelselt hukka mõista ametnike ja poliitikute teadlikud kuritarvitused ja tegematajätmised, mis tulenevad laiskusest, hirmust või Eesti tuleviku ja inimeste saatusega mängimisest.

Teiseks: väga oluline on, et kui eksimuse taga on valearvestus, siis peaks hukkamõistu asemel tunnustama julgust viga parandada. Parastamine teeb asja hullemaks. Hirm avalikkuse või ülemuse meelepaha ees kehtab vigu eitama ning kujutletavat mundriau kaitsma. Aga hind on kõrge: inimeste heaolu ja meelerahu. Nii näiteks pole ainustki head põhjust hakata sünnijärgseks kodanikuks loetud inimeste kodakondsuse omandamise alust praegu takkajärele ümber vaatama ja jätta inimesed ilma isikut tõendava dokumendita. Ma räägin Abhaasia eestlaste probleemist, aga mitte ainult. See vaidlus kestab.

Ühikuna, mitte väärtusliku inimesena vaadatakse liiga sageli ka eakaid ja puuetega inimesi, samuti kasvuraskustega lapsi. Ja mitte ainult neid, vaid näiteks ka maa- ja metsaomanikke, kes ootavad aastaid riigi või kohaliku omavalitsuse otsust näiteks kaitseala loomise kohta. Selle ooteaja jooksul ei ole neil võimalust oma maad ja metsa kasutada. Just sellistest asjadest tekib umbusk oma riigi suhtes. Ma nimetaksin seda pisivimmaks, mis ühel hetkel võib kujuda suureks pahameeleks.

Nüüd üks tsitaat: "See on näide, kuidas mõne üksikjuhtumi käsitlemine kulutab aastate jooksul paljude riigiasutuste ressursi, mida saaks kasutada mõistlikumalt." Tõlge: pidime raiskama aega ühe pere kaevuloo peale. Jutt on kuulsast Kassinurme helendava veega kaevust. Sellise vastuse saime pärast seda, kui olime kuude kaupa palunud välja selgitada, kust nitraadid kaevuvette said, ja kui selgust pole,

aidata rajada sobiv kaev – täpselt nii, nagu seadus seda ette näeb. Muide, tegu ei ole üheainsa pere murega. Kui räägitakse vajadusest hoida elu alles ka väljaspool suuremaid keskusi, saavad just sellistest pisisasjadest suured ja vahel määravad asjad. Nii sel puhul kui ka mitmel muul puhul kuulsime, et võiks ju inimest aidata küll – ehk siis seadust täita –, aga sel juhul hakkavad teised sama tahtma. Eks me siis iga kord seletame, et nii ongi: kui teistel on samuti õigus saada omavalitsuse või riigi kulul kaev või muinsuskaitsealusesse majja lift või näiteks jätta pais maha lammutamata, tulla kohalikule kogukonnale vastu, siis nii tulebki teha. Need on kaalutusotsused, need ei meeldi võistlevate huvidega pooltele, aga just see ongi ametniku töö: vaadata inimestele silma ja öelda, et me teeme nii sellepärast, et ...

Kolmandaks lähen ikka jälle selle küsimuse juurde, mida ka fraktsioonidega kohtumistel korduvalt esitati: miks ametnikud nõnda sageli on ükskõiksed ega tee kaalutletud mõistlikku otsust. Ma arvan, et suurim probleem on meie nn eesliini nõrkus. Kas ametites ja inspeksioonides, koolides ja haiglates, lastekaitstes ja hooldekodudes ikka on oskajatel spetsialistidel olemas toetav töökeskkond, õiglase tunnustus ja vastutusele vastav palk? Kardan, et ei ole. Ja me oleme näinud, et ei ole tõesti. Vahe ministriumide palkadega üha kasvab. Ja samal ajal eesliini inimesed näevad, kui palju on tegelikult ministriumides asendustegevust ja kui vähe on tulemust. See ei tõsta motivatsiooni. Kõik, mis on võimalik masinate teha anda, on juba masinate teha antud. Peame tõdema, et pensioone ja sotsiaaltoetusi ei saaks praegu enam käsitsi välja arvutada. Kõrvalmärkusena: ka see on minu arvates probleem, sest me oleme sattunud suurte ja kohmakate infosüsteemide pantvangi. Korduvalt oleme kuulnud, et üht või teist viga – maksustamises näiteks – ei ole võimalik parandada, sest infosüsteem ei luba. Ja infosüsteemi arenduse maksumus võrreldes selle maksutuluga, mis saadakse, on pahatihti ebaproportsionaalselt suur. Fakt on aga see, et seal, kus on võimalik kaalutusõigus, inimeste ärakuulamine ja eripalgelistel asjaoludel üksikotsuste tegemine, on tarvis tarka, teotahelist ja otsustusjulget ametnikku – inimest. Teda on vaja just sinnasamasse eesliinile, kus pahatihti praegu on selle inimese kuupalk, kes peab näiteks keskkonnareostuse välja selgitama, umbes 900 eurot. Austatud Riigikogu! Töökorralduse parandamist ja paremat palka ongi hädasti vaja just nn eesliinil – seal, kus inimene kohtub riigiga, kus tehakse selgeks, kas maalapil on kaitsealune liik, kas üldse ja kui, siis mida tohib maksustatavast tulust maha arvata, või kelle jäljed on kuriteopaigal, kas erakool saab tähtajatu tegevusloa, millist sotsiaalabi hätta sattunud inimene vajab. Need on sageli palju nõudlikumad ja palju enam kompetentsi nõudvad otsustused kui need, mida tuleb langetada ühel n-ö väikesel ministriumiametnikul.

Kafkalikke olukordi, kus riik või kohalik omavalitsus on esitanud inimesele vastukäivaid nõudmisi ja kahjulikke soovitusi, tekkis möödunud ülevaateastal paraku õige mitmes valdkonnas. Neist ehk kõige uskumatum ja nukram on lugu surnud mehest, keda ükski riigiasutus ei pidanud vajalikuks ellu tagasi aidata. Inimene oli tagaselja surnuks tunnistatud ja soovis ellu tagasi pöörduda. Ja enne seda, kui ta meile jõudis, ei olnud mitte keegi talle öelnud, mida ta peaks tegema, et uuesti elavate kirja jõuda. Tegemist oli tõeliselt kafkaliku teekonnaga. Muu hulgas öeldi inimesele ka kohtu kantseleis, et ta ei saa avaldust tuua, sest ta on surnud. (Naer saalis.) Siis leiti, et ka tema esindaja ei saa avaldust tuua, sest surnul ei saa esindajat olla. Ja inimene tõepoolest kaotas lootuse. Asi lõppes sellega, et me olime sunnitud aitama tal vajalikud dokumendid valmis teha ja õigesse kohta ära viia. Praegu on inimene jälle elus, maksab makse ja ma usun, et tal on nüüd ka tervisekindlustus.

Üsna sarnane oli olukord liikumisvõimetu inimesega, kelle ID-kaart blokeerus. Tegemist ei ole jõuka isikuga. Pangakontol, mida ainult sedasama ID-kaarti kasutades oli võimalik käsutada, oli kogu tema raha. Ja siis talle teatati, et tee ülekanne, maksa ära riigilõiv ja siis teeme su ID-kaardi uuesti lahti. Tegelikult tuleb seda teha tasuta ja inimese juures kodus. Asi õnnestus mõnenädalase pingutuse järel korda ajada. Ja ma loodan, et paremaks sai ka süsteem. Samas suudeti selle inimese emale, kes tema eest võitles, nädalaid ajada täielikku jama, anda täiesti vastukäivaid soovitusi ja vihastada inimene absurdsete nõudmistega välja, muu hulgas nõudmisega sedasama blokeerunud ID-kaarti kasutades siseneda oma pangakontole ja teha vajalik ülekanne.

Mul on väga hea meel, et riigihalduse minister on võtnud ette riigireformi vajaliku osa ehk siis segadust tekitavate asutuste liitmise ja sedalaadi kafkalike olukordade vähendamise. Väga loodan, et tähelepanu just sinna kandubki ja ladva ilulõikus, mida tegelikult tarvis pole, riigireformi sildi all tegemata jääb. Minu meelest kõige olulisem reform on see, et kõik ametnikud teevad seda tööd, mida nad peavad tegema, ja teevad väga hästi, liigse jätavad tegemata ja asendustegevus lakkab hoopiski. Siis läheks elu paremaks küll.

Head rahvaesindajad! Muidugi on kiusatus rääkida veel umbes 2000 seisukohast – mulle endale

tunduvad need huvitavad, ehk teile ka –, aga ettekande lõpuminuteil räägin veel inimeste eraelu puutumatus kaitsest. Kahjuks on uuesti tõstnud pead mõtteviisi, mis sobib rohkem totalitaarsesse ühiskonda ja mille kohaselt oleks väga hea, kui igaühte saaks karistada, tema kontol olevat raha saaks blokeerida, ilma et midagi peaks eriti tõendama või põhjendama ja ilma et eksimuse korral tuleks riigil kahju hüvitada. Seletuseks öeldakse, et küllap vastutusele võetakse need, keda vaja, aga igaühte põhimõtteliselt saab. Loomulikult vajab üleilmne kuritegevus ka karme rahapesuvastaseid meetmeid, ent see ei õigusta õigusriikluse eiramist. Panoptikumis elamine väärastab psüühikat ja kontrollimatu võimutäius ametnikku. Sestap oleme vastu seisnud liialt laiale pööratud tõendamiskoormusele panganduses. Seisime vastu vanglateenistusele peaaegu piiramatu ja kontrollimatu andmekogumise õiguse andmisele, samuti kavatsusele müüa Eesti inimeste terviseandmed välismaale. Täna, Riigikogu, et te neid ettevõtmisi olete toetanud! Just tänu Riigikogu sekkumisele jäi meie hinnangul mitmel juhul põhiseadusvastane plaan teostamata.

Ja päris lõpetuseks eesti keelest ja keelekasutusest. Üks põhjus, miks inimesed sageli hammasrataste vahele jäävad, on minu meelest üldises suhtumises, mis väljendub sõnades. Kui tegu on kliendi ja teenusega, on paratamatult lihtsam ükskõikselt õlgu kehitada: noh, klient ei saanud teenust. Kui tuleks öelda, nagu asi on, näiteks et ema ja ta abivajav laps jäeti hätta, oleks vist raske inimesi uksest välja menetleda. Ehk ongi taas aeg rääkida asjadest nii, nagu nad on, ja tunnustada neid, kes räägivad loogilist, ausat ja selget juttu ja kelle teod on jutuga kooskõlas.

Suur aitäh kuulamast! Meie seisukohad on veebis avaldatud – niivõrd, kuivõrd neid on avaldada võimalik, tuginedes isikuandmete kaitse ja riigisaladuse reeglitele. Suure rõõmuga vastan teie küsimustele. Aitäh!

10:22 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh, austatud ettekandja! Teile on tõepoolest palju küsimusi. Heljo Pikhof, palun!

10:22 Heljo Pikhof

Aitäh! Austatud õiguskantsler! Aitäh väga sisuka ettekande eest! Kohustuslik kogumispension, nn teine sammad, on ette nähtud eelkõige selleks, et vältida eakate langemist vaesusesse. Kavandatava plaani järgi lubatakse inimestel oma raha pensionisambast kohe välja võtta ja oma äranägemise järgi kulutada. Väidetakse, et sambast lahkujatel jagub tarkust seda raha targemini investeerida kui riik ja pensionifondid seda siiani on teinud. Kui aga investeeringuotsused osutuvad valeks või kui see raha ära kulutatakse, siis kes vastutab ja kes katab kulud, kui 20 aasta pärast pole neil inimestel raha toidu ja ravimite ostmiseks või oma kodu küttekulude eest maksmiseks? Kas pensionisambast lahkujad peaksid kirjutama ka avalduse, et loobuvad tulevikus sotsiaalabist? Kas selline loobumine oleks seaduslik, kooskõlas inimõiguste kaitse põhimõtetega?

10:23 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Tõepoolest, kavandatav pensionireform on teema, mida me suure hoole ja tähelepanuga jälgime. Kuna seaduseelnõu hetkel meie teada ei ole, vähemalt meie kätte pole see jõudnud, on väga keeruline öelda, kas see kava on põhiseadusega kooskõlas või mitte. Küll aga saan rääkida mõnest pidepunktist. Juhul kui ei muudeta Eesti põhiseadust, mille kohaselt ühiskond tervikuna peab tagama igaühele minimaalse väärrika äraelamise, ja Eesti ei ütle lahti rahvusvahelistest lepingutest, mis nõuavad riigilt sedasama, siis tuleb sedalaadi plaane pidades päris kindlasti läbi mõelda, kuidas vaesusesse sattuvate pensionäridega hiljem toime tulla, millised on need meetmed, mis tagavad vanaduspõlves pensioni, mille asendusmäär on vähemalt 40% eelnevast sissetulekust. Kuna meile ei ole teada, kas niisugused meetmed on läbi mõeldud, siis on praegu raske öelda, kas sedalaadi reform on põhiseadusega ühitatav või ei ole. Aga tõenäoline on loomulikult, et juhul, kui kaob ära selline pensionisüsteem, mis võimalikult paljudele tagaks põhiseaduse mõttes inimväärse äraelamise vanaduspõlves, siis tuleb arvestada sellega, et nendele inimestele tuleb ette näha senisest palju suuremas ulatuses sotsiaaltoetusi ja seda siis maksumaksja arvel.

10:25 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Urmas Kruuse, palun!

10:25 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt õiguskantsler! Te mainisite oma sõnavõttus ka rahapesu ja pankade tegevust seoses sellega. Nagu teie saame meiegi rahvasaadikutena erinevaid signaale nii eraisikutelt kui ka ettevõtjatelt. Viimase aasta või poolteise jooksul on üha rohkem räägitud sellest, mismoodi pangatoiminguid menetletakse ja kuidas ettevõtjatega bürokraatia mõttes suheldakse. Kas te näete selle nn rahapesu tõkestamise valguses ka ülemäärast piiramist või diskrimineerimist? Kuidas ettevõtja võiks sellises olukorras saada abi ja tuge? Kas see kõik on õiguspärane, normaalne või mitte? Üks tänane uudis räägib seda, et Swedbank on oma siseauditis öelnud, et nad ei ole veel kogu selle süsteemiga rahul. Kas see tähendab veel karmimaid meetmeid ja veel suuremat bürokraatiat või midagi muud?

10:26 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Nendel teemadel on ka meile tulnud hulk kaebusi. Tõepoolest on inimesi ja ettevõtjaid, kellele mitte ükski Eesti pank arvet ei ava. Põhjus võib olla selles, et inimene on näiteks süüdi mõistetud mõne paragrahvi alusel, millel on puutumus rahapesu või mõne muu sedalaadi teoga, või siis peetakse teda muul põhjusel kahtlaseks. Probleem on aga selles, et tänapäeval ei ole võimalik pangakontot omamata normaalselt elada. Isegi lasteaiakoha tasu üldiselt makstakse pangaülekandega, rääkimata palkadest, lõivudest jne. See on tõesti probleem, mis vajab lahendust, ja ka meie ametkonnal on pooleli särtsakad läbirääkimised Rahandusministeeriumi ametnikega. Meie hinnangul seesugust lisakaristust karistusseadustik ette ei näe ja faktiliselt mõjub pangakonto avamata jätmine lisakaristusena, tehes inimese jaoks elu võimatuks. Nii et teema on tõesti äärmiselt oluline.

Mis puudutab liialt laia pööratud tõendamiskoormist ehk panga õigust või ka rahapesu andmebüroo õigust arestida kontol olev raha ja nõuda selle päritolu ja seaduslikkuse tõendamist, seejuures ilma summaliste piirmääradeta, ilma ühegi viiteta sellele, mis on niisuguse otsustuse taga, ja samuti ilma kohustuseta maksta intressi selle aja eest, mil inimene oma raha kasutada ei saanud – see on meie arvates väga suur probleem. Iseenesest on pööratud tõendamiskoormis võimalik, aga mitte nii laialt ja mitte vastutuseta.

10:28 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Taavi Rõivas, palun!

10:28 Taavi Rõivas

Aitäh! Ka mina tänan selle väga huvitava ja sisuka ettekande eest! Minu meelest te tõite oma ettekandes ja tegelikult ka enne põhiseaduskomisjonis, kui me selleks ettekandeks valmistusime, välja sellise huvitava tendentsi, et kui minna mööda tavapäraestest kooskõlastamistest ja avalikkuse kaasamisest, siis juhtuvad jamad. Ja nimelt: kui 2016. aastal mindi seaduses olevat kuue kuu reeglil rikkudes ja opositsiooni ja avalikkuse kriitikat eirates tulumaksusüsteemi hoogtööna jämhäälestama, siis, nagu te nimetasite, on see kaasa toonud väga palju uut ebaõiglust nii eakatele kui lapsevanematele. Ma eeldan, et te olete sel teemal rääkinud ka valitsusega, ja minu küsimus on: kas te näete valitsuses valmisolekut vigasid tunnistada ja ehk isegi parandada?

10:28 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Minu arusaamist mööda valmidus vigu parandada on olemas ja ma loodan, et Riigikogu need vajalikud parandused seadustesse õige pea sisse viib.

10:29 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Liina Kersna, palun!

10:29 Liina Kersna

Aitäh! Hea õiguskantsler! Lugesin teie tööaruandest, et ka teie poole on pöördunud lapsevanemad, kes hoolimata kehtivast suhtluskorrast ei näe oma lapsi. Mina tean ühte ema, kes poolteist aastat ei ole oma last näinud, kuigi on kohtu määratud suhtluskord. Ma saan aru, et see ei ole üksikjuhtum, et teie poole on pöördunud rohkem sellise murega lapsevanemaid ja et te olete teinud ka justiits- ja sotsiaalministeeriumile ettepanekuid, kuidas selliseid olukordi lahendada või vältida. Kui suur probleem see teie meelest on ja millised on ettepanekud, kuidas selliseid olukordi paremini lahendada?

10:29 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Tegemist on tõesti äärmiselt raske probleemiga. Kehtiv kohtulahend võib öelda, et laps peaks nägema mõlemat vanemat, ja kui näiteks õed-vennad kasvavad eri vanema juures, siis ka õed-vennad peaksid üksteist nägema. Lahend on, aga seda täita ei õnnestu. Mingit imelihtsat lahendust siin ju ei ole. Ega kohtutäitur politseiga vägisi ja vastu tahtmist inimesi teise vanema või õe või vennaga kohtuma vedada ei saa. Aga meie arvates üks lahendus, mis selliseid olukordi aitaks ennetada, on olemas küll, ja sellest oli juttu ka rahvastikuministriga, kes seda ideed väga lubas toetada. Ja nimelt: kui vanemate eluteed lähevad lahku, siis lahutuse käigus oleks tarvis nende vahelist kokkulepete vahendust. Ma ei taha öelda "lepitust" – me täisealiste inimestena teame, et paljudel juhtudel sellises olukorras päris lepitus ei olegi võimalik enne, kui aastad mööduvad. Küll aga on võimalik asja selgitada, nii nagu ka näiteks kohtutäitur Risto Sepp on avalikes intervjuudes öelnud, kuidas tema seda teeb: on võimalik selgitada, millised on tagajärjed lapsele, kui ta peab elama sellises õhustikus, kus vanemad süüdistavad üksteist, manipuleerivad lapsega, et üksteist kiusata, jne. Ühesõnaga, lahendus võiks olla juba lahutamise käigus kokkulepete asjatundlik vahendus. Inimeste suhted on küll läinud sassi, aga laps peaks sellest psüühiliselt tervena välja tulema. Vastasel juhul on hiljem avalduvad tagajärjed isegi suhteliselt väikese lapse puhul äärmiselt rängad.

10:31 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Hanno Pevkur, palun!

10:31 Hanno Pevkur

Aitäh, hea istungi juhataja! Austatud õiguskantsler, tänan teid nende ilmekate näidetega ettekande eest ja jõudu teile teie raskes töös inimeste põhiõiguste kaitsele! Aga põhiõiguste kaitse kohta ma tahangi küsida. Vaadagem viimase aja sündmusi, näiteks politseijuhi seadusevastaselt lahtilaskmise soovi, samuti teie ettekandes mainitud vanglateenistuse õigusi, hetkel Riigikohtus olevat kaitsevæeluure küsimust. Selles valguses paistab teile uus tööpõld tekkivat – ma pean silmas kuulda olevat võimalust, et meil luuakse sisekaitse reserv. Meil on olemas Kaitseliit, meil on olemas abipolitseinikud, vabatahtlikud merepäästjad ja loomulikult jõustruktuuridena nii Kaitsevägi kui ka politsei. Nüüd me kuuleme, et on plaan teha midagi, mille korral vabatahtlikele tahetakse kätte anda relvad. Ja sellest tulenevalt ma teie käest küsingi: kuidas te põhiõiguste kaitse seisukohast seda hindate, et korraliku väljaõppeta inimestele antakse õigus tsiviilisikute suhtes sundi rakendada?

10:33 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kui seesugune eelnõu lauale jõuab, siis loomulikult vaatame seda põhjalikult. Seni on meie seisukoht olnud see, et inimeste vastu tulirelva või üleüldse füüsilist sundi saavad siiski rakendada selleks vajaliku väljaõppe saanud ja vajaliku lojaalsusvande andnud inimesed.

10:33 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Jürgen Ligi, palun!

10:33 Jürgen Ligi

Aitäh! Austatud õiguskantsler! Põhiseadus näeb ette riigi hoolitsuse inimese eest vanaduses. Kas teie hinnangul on põhiseaduspärane selline protsess, kus seda hoolitsust selgelt vähendatakse: raha viiakse pensionisüsteemist välja, kusjuures pole ühtegi probleemipüstitust, mõjuanalüüsi, selgeid retsepte? Ainus deklareeritud eesmärk on teha see ära võimalikult kiiresti ja vältides ekspertidega kooskõlastuse ringe. Kas selline samm, mis pöörab tagasi aastaid väljatöötatud süsteemi, on teie hinnangul põhiseaduspärane?

10:34 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Nagu öeldud, hinnangu võimalikule pensionireformi seadusele saab anda siis, kui see eelnõu on olemas. Seal on tohutu hulk detaile, millest põhiseaduspärasus sõltub. Aga laiemalt võttes on tendents, et ühiskonda põhimõtteliselt muutvad otsused tehakse väljatöötamiskavatsuste, kooskõlastusringide, mõjuanalüüside ja kaasamisteta väga kiiresti ja samal ajal võrdlemisi väikesed muudatused, mida oleks hädasti vaja ja mille puhul on nii probleemi olemus, põhjus kui ka lahendus ilmselge, venivad. Siis

koostatakse väljatöötamiskavatsusi, mis on sisuliselt eeleelnõud, siis tuleb eeleelnõu järel see päris eelnõu, mis jõuab ükskord võib-olla ka Riigikokku. Minu praktikas on juhtumeid, kus kogu ametiaja vältel väike, ent väga oluline probleem lahendust saanud ei ole. Olgu või seesama näide, et 16-aastane noor valimas tohib käia, aga psühhiaatrilist abi, kui ta näiteks tunneb, et tal on sõltuvus tekkinud, või kui tema vanem on teda kuritarvitanud ja seetõttu on noorel inimesel psüühikahäireid – vaat seda abi tema omal otsusel millegipärast saada ei tohi. Pisike muudatus, mitte midagi keerulist, aga näe, ei ole, ei tule. Pensionireform on tõepoolest reform põlvkondadeks. Riigikogul on kahtlemata õigus selline reform ette võtta, ka varasemaid otsuseid muuta, aga palve on, et selle mõjud väga põhjalikult läbi mõeldakse ja et ka ühiskond põhjalikult sellesse asjasse pühendatakse. Fakt on see, et sellist otsustust tehes tuleb leida kas mehhanismid, mis inimesi vanaduspõlve võimaliku vaesuse vastu mingil muul moel kindlustavad – inimesed ise seda tõenäoliselt enamikus võimalised tegema ei ole –, või siis tuleb arvestada sellega, et tõepoolest sotsiaalhoolekande koormus kasvab. Aga poliitilistesse otsustesse meie ametkond ei sekku, me analüüsime asju ikka põhiseaduse vaatevinklist.

10:36 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Urve Tiidus, palun!

10:36 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Te kirjeldasite oma ettekandes paari elujuhtumit, mille puhul kasutasite epiteeti "kafkalik". Need lood kõlasid väga uskumatult. Näiteks see lugu valesti surnuks kuulutatud mehest. Me teame hästi, et inimesed laias laastus jagunevad nendeks, kes lahendavad olukorrad kiiresti, ja nendeks, kes lükkavad lahendused teiste õlule või ignoreerivad võimalusi olukord lahendada. Mis väldib selliseid olukordi tulevikus, lugupeetud õiguskantsler, et ka kõige paadunud bürokraadid ei otsiks põhjendusi, vaid siiski lahendusi?

10:37 Õiguskantsler Ülle Madise

Tänan! Ma väga loodan, et avalikkuse ja ka Riigikogu nõudlikkus nende vastu, kes sedalaadi bürokraate juhivad, võiks olukorra paranemiseni viia. Meile on jäänud mulje, et ka mõnede ametite ja inspeksioonide juhid tegelikult ei soovi, et tehakse kiiresti keerulisi ja kaalukaid otsuseid. Lihtsam on asju edasi lükata või teha poolikuid, ma ei julge öelda lahendusi, vaid poolikuid otsustusi. Nii et ma arvan, et üks oluline küsimus on juhtimiskvaliteet. Aga teine küsimus on ikkagi seesama, et millegipärast just seal, kus on intellektuaalselt kõige nõudlikumad ülesanded, kus on vaja erialateadmisi, loogilise mõtlemise võimet, õigusaktide tundmist ja ka julgust inimlikult öelda, et "teile me uue kaevu ehitamise hüvitame, sest ..." ja "teile, lugupeetud kodanik, ei hüvita, sellepärast et ..." – vaat seal millegipärast on tähelepanu kõige väiksem ja seal on ka palgad oluliselt väiksemad kui kohtades, kus rullitakse asendustegevust aastast aastasse.

10:38 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Yoko Alender, palun!

10:38 Yoko Alender

Aitäh, hea istungi juhataja! Austatud õiguskantsler! Jätkaks pensionisüsteemi lõhkumise mõjude teemal. Te olete oma ametis ka lasteombudsman. Ma tahaksin küsida sellest lähtuvalt. See muudatus hakkab ju puudutama ka tänaseid lapsi ja noori, kuna kehtivate seaduste kohaselt on lastel kohustus oma vanemaid ülal pidada. Kas te sellest aspektist saaksite kommenteerida neid riske, mida see planeeritav pensionisüsteemi muudatus kaasa toob?

10:39 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Jällegi tabasite küsimust, mida on paljudes eri kontekstides ka meie ametkonnale korduvalt esitatud. Muu hulgas on küsimus selles, kuidas tuleb oma vanemat toetada nendel lastel, kelle eest see vanem tegelikult ei hoolitsenud, kes kasvatamises võib-olla üldse ei osalenud või osales isegi, vastupidi, väga negatiivsel moel. See on jällegi üks probleemide komplekse, mis Riigikogu ees seisab, ja siin on vaja mõistlikku lahendust. See lahendus, mille kohaselt tuleb lastel oma vanemate hooldekoduarved kinni maksta ja ühiselt makstakse vaid siis, kui kohtus on tõendatud, et vanem ei ole oma kohustusi

täitnud, või siis, kui inimesel lapsi ei ole, on tõenäoliselt pikas perspektiivis ebaõiglane ja seda tuleks muuta.

10:40 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aivar Sõerd, palun!

10:40 Aivar Sõerd

Austatud juhataja! Austatud õiguskantsler! Teie poole on pöördunud väga paljud inimesed, keda on tabanud ebaõiglaselt kõrge maksustamine seoses hiljutise astmelise maksuvaba tulu sisseviimisega. See loetelu, keda tabas kõrgem maksustamine, on pikk: aasta lõpus sünitushüvitise saajad, koondamishüvitise saajad, KredExi sotsiaalse iseloomuga remonditoetuse saajad, toitjakaotuspensionari saajad, töötavad pensionärid. See loetelu ei ole lõplik. Te tegite järelduse, et need vead tekkisid teadmatusel ja neid ei osatud ette näha. Aga kas te olete teinud ikka õige järelduse, et need vead tekkisid teadmatusel? Arvestades seda, kui visalt neid vigu parandatakse – ja teatud juhtudel ei soovitagi parandada –, kas ei ole õige järeldus hoopis see, et selle maksusüsteemi eesmärk oligi korjata kokku maksutulu sotsiaalselt kõige halvemini toimetulevatelt inimestelt?

10:41 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna! Üldiselt me selliseid põhjendusi, miks üks või teine vigu tekkis, väga ei otsigi. Oleme märganud, et kui süüdistamise asemel näidata valgust, mis suunas minna, siis tuleb lahendus kiiremini. Teil on kahtlemata õigus, et ka see uus ja senisest keerukam maksukorraldus kehtestati kiirustades. Tõenäoliselt, kui oleks võetud rohkem aega erinevaid situatsioone läbi mõelda, siis ei oleks neid vigu tekkinud. Aga nad on tekkinud. Nendest aruteludest, mille juures on mul olnud võimalik olla, on mulle jäänud mulje, et soov neid vigu parandada on üldine.

10:42 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Riina Sikkut, palun!

10:42 Riina Sikkut

Aitäh, hea juhataja! Austatud õiguskantsler, täna teid tehtud töö ja antud ülevaate eest. Lähen edasi Yoko Alenderi küsimusest. Tõesti, te olete viimastel aastatel väga süvenenult tegelenud sotsiaalhoolekandeteenuste osutamise korraldusega ja ka abita jäänud inimeste juhtumite lahendamisele. Mul on tunne, et väga palju nendest n-ö piirangutest on tingitud väärarusaamast, mida ülalpidamiskohustus tähendab. Ma küsingi teie käest, kuidas teie seda näete. Kust läheb see joon perekonna ülalpidamiskohustuse ning kohaliku omavalitsuse ja riigi kohustuse vahel inimesele appi tulla? Ülalpidamiskohustus ei saa kellelegi üle jõu käia. Lisan siia juurde, et see arutelu muutub jälle aktuaalseks seoses kavandatava teise samba reformiga, kus tõesti üks argumentidest, mida tuuakse, on ka see, et tegelikult on ju lapsed meie pensionisambad. Aga me näeme, et sotsiaalhoolekandes see ei tööta, sest lastele võib see ülalpidamiskohustus üle jõu käia.

10:43 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Jällegi väga õige teemapüstitus, selle kohta on palju kaebusi ja küsimusi. Oleme korduvalt selgitanud – sellest ei ole täna siin saalis veel juttu olnud –, et lapsed peaksid oma vanemaid ja üleüldse abi vajavaid pereliikmeid toetama ennekõike rahaliselt, kui see on mõeldav, ja siis, kui see ei muuda võimalikuks omaenda laste, omaenda perekonna ülalpidamist. Väga oluline on veel see, et riik ega kohalik omavalitsus ei saa eeldada, et lähedane jääb näiteks ööpäev läbi abistamist vajava inimese juurde koju, loobudes oma õpingutest, tööst ja eneseteostusest. Seda tegelikult põhiseaduse kohaselt eeldada ei tohi, mis veel kord tähendab, et peab olema solidaarselt, spetsialistide kaudu pakutav abi, mis võimaldab ka lähedasel tööd, õpinguid ja kogu oma elu jätkata. Siin on väga suured vajakajäämised. Jätakuvalt leiavad paljud omavalitsusüksused, et see on päris normaalne, kui omaksed jäävad koju pereliiget hooldama, et see on täiesti normaalne, kui kasina sissetulekuga ja niigi hädas olevalt lapselt nõutakse sisse tema vanema hooldekoduarved. Oleme korduvalt selgitanud, et ei, nii see ei käi. Aga pahandust ja segadust on selles valdkonnas äärmiselt palju.

10:45 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Andres Sutt, palun!

10:45 Andres Sutt

Aitäh väga sisuka ettekande eest ja veel suurem aitäh teile isiklikult ja teie meeskonnale tehtud töö eest! Minu arvates on see näide selle kohta, kuidas avalik teenistus peaks igal pool töötama. Palju oli juttu tulumaksureformist ja ka teisest sambast, mõlema teema juures kõlas üks märksõna – kiirustamine. Tulumaksu puhul me juba teame, miks need probleemid tekkisid, pensionisüsteemi ja teise samba reformi puhul me võime seda vaid aimata, eriti kui ei ole näinud ühtegi mõjuanalüüsi, ent otsused on juba langetatud. Minu küsimus on selline. Mis on see põhjus, miks pisikesed asjad takerduvad, võtavad aega või nende üle ei otsustata, aga suurtes asjades soovitakse otsuseid langetada kiirustades? Mida on võimalik ette võtta, et seda olukorda muuta?

10:46 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Riiki juhib Riigikogu. Riigikogul on võimalik need väikesed muudatused ise algatada ja ära teha. Seda eelmine koosseis ka korduvalt näitas. Loodan, et see koosseis tegutseb samamoodi. Tegelikult on ju Riigikogul, tema komisjonidel, igal liikmel, igal fraktsioonil õigus algatada seaduseelnõu ja kui Riigikogus tulevad hääled kokku, siis on võimalik väikest viga ka võrdlemisi kiiresti parandada. Suurte reformidega on ju nõnda, et millegipärast juba õige mitu valimistsükli järjest arvatakse, et esimese saja päevaga tuleks suured asjad ära teha. Tegelikult ei tulene see ei põhiseadusest ega ka üleilmsest riigiõiguslikust tavast, aga millegipärast on Eesti avalikkuses seesugune ootus tekitatud. Võib-olla oleks võimalik, kui avalikkusele niisugune kiirkorras väga suurte otsuste tegemine ei meeldi, sellest ootusest loobuda. See sada päeva on mõeldud pigem selleks, et tehakse endale olukorrad selgeks ja planeeritakse tegemisi, mitte ei tehta kõike juba ära, nagu Ivan Orava vanaisa.

10:47 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Toomas Kivimägi, palun!

10:47 Toomas Kivimägi

Aitäh, härra juhataja! Väga lugupeetud õiguskantsler! Minu küsimus puudutabki tegelikult Riigikogu rolli õigusloomes. Ma ei ole teinud statistikat, aga sõandan väita, et 95% seaduseelnõudest algatab Vabariigi Valitsus. Riigikogule jääb võib-olla napp 5%, aga selle napi 5% hulgas on paljud sellised eelnõud, mille puhul Riigikogu kasutatakse pigem tööriistana, et saaks kiiremini ega peaks tegema väljatöötamiskavatsust. Me oleme õiguskomisjonis arutanud õigusloome põhialuseid aastani 2030. Seal tänases korras mingeid muudatusi ette nähtud ei ole. Minu hinnangul võib loomulikult öelda, et on terve rida subjektiivseid põhjusi, miks see olukord selline on, aga mina väidan, et pigem on need objektiivsed põhjused, kuna 95% infost, ressursist ja kompetentsist on tegelikult ministriumide käes. Minu küsimus on see: kas selline olukord, kus Riigikogu algatab vähem kui 5% seaduseelnõudest, on kooskõlas põhiseaduse mõtte ja sättega?

10:48 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Fakt on see, et Riigikogul, tema liikmetel, komisjonidel ja fraktsioonidel on õigus eelnõusid algatada nii palju, kui nad seda vajalikuks peavad, ja seega on ka Riigikogu osakaal seaduste sisu määramisel Riigikogu enda otsustada.

10:49 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Tiit Kala, palun!

10:49 Tiit Kala

Täna, lugupeetud istungi juhataja! Austatud õiguskantsler! Maa-amet muutis 2018. aasta lõpus katastriüksuste pindalasid. Kas Maa-amet on kohustatud maaomanikele väljastama varasemaid, 2003.–2018. aasta katastriüksuste piiridega kaarte?

10:49 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Väga hea küsimus. Jälle on palju-palju avaldusi sellel teemal. Kui inimese kohta on ametiasutusel andmed olemas, siis tuleb inimesele neid andmeid anda. Erandid on harvad ja need on seaduses kirjas. Seda esiteks. Teiseks, tõepoolest märgiti inimesi teavitamata nende kinnistute piirid katastris teistmoodi ja paljudel juhtudel määratleti ka kõlvikud varasemast erinevalt, mis mõjutas maamaksukoormust. Inimesi sellest ei teavitatud ja meie hinnangul – need seisukohad on meil veebilehel olemas ja põgusalt said ka kirjalikus ülevaates teie ette toodud – on see põhiseadusliku haldusmenetluse reeglitega vastuolus. Nii ei tohi.

10:50 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Anti Poolamets, palun!

10:50 Anti Poolamets

Lugupeetud ettekandja! Mõned aastad tagasi kohtumisel teie büroos kerkis üles üks omapärane teema: nimelt, õiguskantsler muretses homoseksuaalsete paaride elamislubade pärast. Üks pool elas vist kuski Aafrika riigis. See teema oli tõsine, nagu ma mõistsin. Kas meie innukad ametnikud on need elamisload juba välja jaganud ja kas see teema on kuidagi üleval? Üleüldse, kas tegu on innovatiivse sisserändeskeemiga või teie arvates piirab selline olukord mingisuguseid vabadusi?

10:51 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna küsimuse eest! Nende teemadega ei ole ausalt öeldes kuigivõrd kokkupuudet olnud. Õiguskantsler on teinud ühe ettepaneku, mille sisu ja põhjus oli see, et Eesti Vabariik kohtles Eesti kodanikke, kes oli elanud Eestis, halvemini Eesti kodanikust, kes oli olnud mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi resident, või siis halvemini Eestis elavast mõne teise Euroopa Liidu riigi kodanikust, juhul kui see isik tahtis tuua oma samasoolise elukaaslase Eestisse. Meie ettepanek oli Eestis elanud Eesti kodanikke mitte teistest halvemini kohelda.

10:51 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Tarmo Tamm, palun!

10:52 Tarmo Tamm

Aitäh, juhataja! Lugupeetud õiguskantsler, täna sisuka ettekande ja hea koostöö eest! Aga minu küsimus on vähemuse kaitse kohta. AS-i Põlva Haigla aktsionärid on 51%-ga Tartu Ülikooli Kliinikum ja 49%-ga Põlva vald, kliinikumi aktsiate omanikud on riik, Tartu linn ja kliinikum. Kui nüüd see 51% aktsiate omanik soovib sünnitusosakonda sulgeda ja 49% omanik soovib kindlasti, et see peaks jätkama, ja selle 49% aktsiate omaniku toetajad on veel 9000 allkirja andnud kodanikke ja toetusgrupp, kus on 3000 liiget, siis kuidas on võimalik vähemusel oma õigusi kaitsta, kui 51% omanik soovib selle kinni panna ja 49% omanik ehk kohalik omavalitsus ja kogukond soovivad kindlasti, et see osakond jätkaks? Jätkamise toetuseks võib öelda kas või seda, et kvaliteediprobleeme ei ole ja sündide arv kasvab. Kuidas vähemus saaks ennast kaitsta?

10:53 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna selle küsimuse eest! Põlva Haigla sünnitusosakonna saatust jälgime meiegi ja selles küsimuses on ka meile tulnud pöördumisi ja küsimusi. Mis puudutab äriühingute juhtimist ja osanike või aktsionäride sõnaõigust, siis eks see toimu kõikides äriühingutes ühtemoodi. Küsimus, mida saab teha kohalik kogukond, et Põlvas sünnitamise võimalus säiliks, on kahtlemata õige. Mulle tundub, et kogukond ongi maksimumi teinud. Aga argumendid on eri pooltel ju kõik ühtemoodi kaalukad, nii et siin ei ole meil paraku võimalik vahemeheks olla, meile pole seesugust volitust antud. Aga jälgime hoole ja kaastundega.

10:54 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

10:54 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh! Austatud õiguskantsler, tänan ettekande eest. Suur hulk sellest ettekandest käsitles uksest välja menetlemist, aga minu küsimus puudutab ametist lahti menetlemist ja töökiusu. Me kõik oleme olnud siin viimasel ajal tunnistajaks sellele, kuidas ametnikud on sattunud poliitilistel põhjustel päris suure surve alla. Esimesena tuleb mulle pähe näide, kuidas üks minister alandas avalikult diplomaati, esitades talle selliseid küsimusi või hüüatades, et kes sa selline üldse oled, et sa siin mingeid küsimusi küsid. Või teine näide, kuidas ametiasutuse juhti lihtsalt ruineeritakse ja kiusatakse erinevate menetlustega, et viia ta lõpuks seisu, kus ta tõenäoliselt loobub ja käega lööb. Mida sellises olukorras teha? Kuidas põhiseadus sellisele olukorrale vaatab ja kui palju teie olete pidanud selliste teemadega tegelema?

10:55 Õiguskantsler Ülle Madise

Tänan! Töökiusamise kohta tõepoolest mõned avaldused on ja need on praegu töös. Nii et järeldust öelda ei oska. Aga ma mõistan, millest on küsimus ajendatud. Kommentaariks niipalju, et minu arvates näitavad need juhtumid ilmselgelt, kui targalt on praegu lahendatud apoliitiliste ametite ja inspeksioonide loomine, liitmine, sulgemine, nende juhtide valik, ametisse nimetamine ja ametist vabastamine. Need on kõik kollegiaalsed otsused. Ameteid ja inspeksioone loob, liidab ja kaotab Riigikogu. Minu arvates on see absoluutselt õige. Kui tohib teile soovitusi anda, siis ütlen, et ärge seda õigust enda käest ära andke. Kui teilt tahetakse see ära võtta, soovitan üheksa korda mõelda ja siis mitte anda.

Mis puudutab peadirektorite ametisse nimetamist ja ametist vabastamist, siis minu arvates on ääretult oluline, et need otsused jääksid riigimehelikuks ja laiapähele, et Riigikogu oleks kaasatud, nii nagu ta praegu on, ja et otsused teeks Vabariigi Valitsus tervikuna, mitte üksainus minister. Nendes ametitesse tuleks valida poliitiliselt sõltumatud kompetentsed inimesed. Loomulikult, kui ameti või inspeksiooni peadirektoriks või mis tahes teiseks mittepoliitiliseks ametikandjaks on sattunud inimene, kes ei tule oma tööga toime või kuritarvitab talle antud võimu – ka neid juhtumeid tuleb ette –, siis sellekski on seaduses ette nähtud selge kord, kuidas olukord lahendada. Avalikkus saab sellest teada, ka see lahendus leitakse laiapähele ja see ei tohi põhineda poliitilisel suval. Nii et minu arvates kõik see, mis on toimunud, need näited, mis on Eestis aastate vältel kogunenud, kinnitavad, et võimu kontsentreerimisele suunatud nn riigireformi ideed on kahjulikud.

10:57 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kalle Laanet, palun!

10:57 Kalle Laanet

Aitäh, hea juhataja! Austatud õiguskantsler, kõigepealt suur tänu järjekordse sisuka ettekande eest! Minu küsimus puudutab klienditeenindust *versus* probleemi menetlemine. Eelmisel kümnendil olin ma Tallinna politseiprefekt ja me juurutasime politseisüsteemis just nimelt nn klienditeeninduse põhimõtet. Mulle meenub, kui tõsine konstaabel tõsis püsti ja ütles, et kuulge, härra prefekt, mis asi see klienditeenindus politsei tegevuses siis on. Ma mõtlesin, mis ma talle kosten. Ütlesin, et, kuule, äkki sa käituksid niimoodi, nagu sa eeldaksid, et tuleks sinuga käituda, kui sa oma probleemiga politseisse tuled. Sama asi puudutab minu arvates ka ametnikkonna tegevust oma ülesannete täitmisel. Kui tuua näiteid, siis teie õiguskantslerina ju ei lähtu vaid põhiseadusest, vaid te vaatate seda, mis probleem inimesel on, ja üritate talle ka nõu anda. Ehk: kas juhtide valik ja selle arvestamine, milliseid hoiakuid need juhid kannavad, ei ole mitte see, mida meil vaja oleks?

10:58 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Väga hea küsimus. Ma arvan, et on küll. Minul oleks ääretult hea meel, kui seda laadi suhtumine, nagu meie püüame au sees hoida – me lahendame, mitte ei menetle, iga õiguspärane tee inimese mure lahendamiseks kõlbab, mida lühem ja kiirem, seda parem –, kui see mõtteviis laieneks. Meil oleks selle üle ainult väga hea meel. Teiseks, eks see ole ka nõnda, et kes palju teeb, püüab, riskib ning püüab ka erandlikke olukordi õiglaselt ja mõistlikult lahendada, võib teha selle juures ka vigu. Siin ongi see üleskutse, et laiskusest, lodevusest või lausa pahatahtlikkusest tingitud vead tuleb kindlalt käel hukka mõista ja tegijad tõenäoliselt ka karistada, aga kui tegemist on valearvestusega, siis tuleks julgustada ja tunnustada vea kiiret parandamist.

10:59 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Andres Metsoja, palun!

10:59 Andres Metsoja

Hea istungi juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Te puudutasite oma ettekandes kaitsealuste maade temaatikat. Minu küsimus on Natura aladel asuva metsamaa kohta. Nimelt, kas riik käitub põhiseaduse kohaselt, kui ta teatud mõttes sanktsioneerib Natura aladel asuva metsamaa omaniku tegevust? Teistpidi kohustab ta omanikku esitama teatud kuupäevaks taotluse, et saada oma varale kehtestatud piirangute eest kompensatsiooni, ja kui omanik seda taotlust ei esita, kas või unustab selle esitamata, siis ta seda tasu ei saa, aga sanktsioonid ehk piirangud kehtivad ikka. Esiteks, kas see on põhiseadusekohane, ja teiseks, kas see äkki ei ole pesuehtne asendustegevuse näide?

11:00 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Nii nagu alati siis, kui ma ei ole kindel, kas minu vastus on õige, ma ka sellel juhul teie lahkelt loal mõtlen selle üle, pean pisut nõunikega nõu ja siis vastan teile kirjalikult.

11:00 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kalle Grünthal, palun!

11:00 Kalle Grünthal

Aitäh, lugupeetud Riigikogu istungi juhataja! Austatud õiguskantsler! Ma pöördun teie poole probleemiga, mis on ilmselt tuttav nii mõnelegi isikule, kes on kokku puutunud vääртеomenetluse seadustiku põhjal läbiviidud menetlustoimingutega. Minu kätte on jõudnud erinevat informatsiooni selle kohta, et kohtuväline menetleja tihtipeale teeb takistusi menetlusalusele isikule, kui see soovib kasutada n-ö iseseisvat kaitsefunktsiooni või soovib tutvuda asja materjalidega. Toon mõne näite ka. Tihtipeale, kui isik pöördub politseisse eesmärgiga, et saada materjale, öeldakse talle, et me anname need materjalid ainult kaitsjale ja teil praegu juurdepääsu nendele ei ole. Või kui antakse materjalid kätte, siis antakse teatud ...

11:02 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Palun küsimust!

11:02 Kalle Grünthal

Jah. Kas on midagi plaanis ette võtta selles asjas, et isikud saaksid vääртеomenetluses ka realselt oma õigusi kasutada?

11:02 Õiguskantsler Ülle Madise

Aitäh! Vääртеomenetluses peab inimestel tõepoolest olema võimalus kõiki oma õigusi kasutada. Teie küsimus on alates põhiseaduskomisjoni istungist meil töös ja teile vastatakse. Aga hetkel vastan niipalju, et soovi korral on võimalik vääртеomenetluse osaliste õigusi laiendada kas või sellesama eelnõu menetluse käigus, mida Riigikogu loodetavasti ette valmistab, selleks et lahendada teie ette toodud probleem, kui inimesel, kes vääртеo tõttu on saanud kahju, ei võimaldata tutvuda andmetega (sh tema enda terviseandmetega, mis on riigil olemas), et ta saaks esitada kahjunõude. See on meie hinnangul põhiseadusevastane. Täna, et Riigikogu oli samal meelel. Sellesama eelnõu juures saate soovi korral ka need muud muudatused teha. Aga uurime teie esitatud küsimust ja vastame.

11:03 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Signe Riisalo, palun!

11:03 Signe Riisalo

Hea juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Meil on korraldatud nii, et sotsiaalsed tagatised – olgu see vanemahüvitis, töötuskindlustus, ligipääs ravikindlustusele või ka praegu palju räägitud pension – on individuaalsed. Pikaajalise hoolduse puhul – eeskätt üldhooldekoduteenuse puhul –, on suur koormus pereliikmetel, isik ja pereliikmed katavad ligi 80% kulutustest. Pereliikmetele pandud kohustus tuleb

täita, seda ütleb perekonnaseadus, tegelikult ütleb seda ka põhiseadus. Kas on võimalik kaaluda, et seadusest tulenev eeldus on vastupidine, et kohustusest vabastamise või kohustuse vähendamise vajalikkust tõendada ei tule mitte isikul, vaid et pigemini jääb see avaliku sektori poole peale? Ehk ma ei pea minema kohtusse, et taotleda vabastamist selle vanema ülalpidamise kohustusest, kes mind ei ole kasvatanud või on olnud minu kasvatamisel kuritahtlik, vaid seda arvestatakse automaatselt ja on vastupidine olukord.

11:04 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kahtlemata on selline muudatus võimalik.

11:04 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Eerik-Niiles Kross, palun!

11:04 Eerik-Niiles Kross

Hea juhataja! Hea õiguskantsler! Küsimus puudutab põhiseaduse § 43 ehk sõnumite saladuse kaitse või selle õiguse väidetavat rikkumist Eesti postiettevõtete poolt. Me oleme sellest millalgi telefoni teel rääkinud. Väidetavalt praktiseerib enamik kullerteenuseid osutavaid või postiettevõtteid, mille kaudu saadetakse rahvusvahelise postiga dokumente, seda, et nad avavad rutiinselt kõik need saadetised, kusjuures dokumendid võivad vabalt olla, ma ei tea, testamendid, ärilepingud, mis iganes. On palju juhtumeid, kui inimesed on olnud sellest häiritud. Selgitus on see, et see on nende mingi sisemine kord. Seal on ilmselgelt põhiseaduslik riive. Kas te olete seda menetlenud ja mis on praegu teie maja seisukoht?

11:05 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kui sellised faktid on olemas, siis tuleb nendele koostöös politsei ja prokuratuuriga anda hinnang. Ma kontrollin üle, kas vahepeal on selles valdkonnas meil majas veel midagi tehtud, aga kui mu mälu ei peta, siis jäi küsimus selle taha, et konkreetseid fakte, mille pinnalt jälgi edasi ajada, ei olnud.

11:06 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Valdo Randpere, palun!

11:06 Valdo Randpere

Aitäh! Lugupeetud õiguskantsler, tahan minagi tänada väga huvitava ettekande eest! Aga küsimus on väga konkreetne ja spetsiifiline. Põhiseaduse kohaselt sünnijärgset kodakondsust kellelki ära võtta ei saa. Kodakondsuse seadus jätab samal ajal otsad veidi lahtiseks: mõnes kohas nõuab inimeselt valiku tegemist, mõnes kohas jätab ka ametnikele voli natukene survet avaldada. Tulemus ongi see, et paljud inimesed on oma sünnijärgsest kodakondsusest loobunud. Kas teie näete seal vastuolu põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse vahel? Juhul, kui te seda näete, siis kes peaks võtma initsiatiivi selle vastuolu kõrvaldamiseks? On see Riigikogu või on see õiguskantsler või veel keegi kolmas?

11:06 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Tõepoolest, põhiseaduse säte on selge: sünnijärgset kodakondsust kellelki ära võtta ei tohi. Sünnijärgse kodakondsuse kaotatuks lugemine on oma sisuliselt toimelt täpselt seesama, hunt on ikka susi ja susi on hunt. Meie teada seda paragrahvi tegelikult rakendatud ei ole, mis kodakondsuse seaduses niisuguse hämara ala loob. Aga tõepoolest, see teema on meil töös. Töös on ka küsimus sellest, et on hakatud tagantjärele üle vaatama nende inimeste kodakondsuse omandamise aluseid, kes on juba arvatud sünnijärgseks kodanikuks. Need inimesed ei ole riigile esitanud valeandmeid, olustikus ei ole mitte midagi muutunud, aga nüüd korruga jäetakse see Abhaasias töötav eesti keele õpetaja või oma lähedase hooldaja sünnijärgsest kodakondsusest ilma. Oleme saanud teada ka juhtumeid, kui inimene on sellisest asjast teada saanud näiteks hoopis Venemaa ametivõimudelt. Selles mõttes on see üks väga probleemne valdkond ja me jätkame siin inimeste õiguste eest võitlemist.

11:08 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Vilja Toomast, palun!

11:08 Vilja Toomast

Aitäh! Austatud õiguskantsler! Teemasid on tõepoolest hästi palju ja küsida võiks kõike, aga ma küsin ühte natuke konkreetsemat asja. See puudutab taas kord kodakondsust, seekord Vabariigi Valitsuse algatatud kodakondsuse seaduse eelnõu. Ma ei hakka lahti rääkima, mis see põhisisu on, aga üks säte või üks regulatsioon seal on see, mis tekitab minus küsimusi ja muret. Nimelt võib alla 18-aastasele lapsele ainult üks vanem Eesti kodakondsust taotleda. Kas see pole teie arvates vastuolus perekonnaseadusega, mille järgi siiski vanemad vastutavad lapse eest võrdselt? Kas te ei näe siin tulevikus järjekordselt võimalust vanematevaheliseks kiusuks, mille all tegelikult kannatab laps, kui üks vanem soovib ja teine vanem ei soovi? Kas see regulatsioon ei peaks vastama siiski perekonnaseaduses ettenähtud regulatsioonile?

11:09 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Jällegi, otsustus ja kaalumine on Riigikogu kätes ning vara on meil oma seisukohtadega platsile tõtata. Niipalju infoks, et kui tekib vastuolu perekonnaseaduse ja kodakondsuse seaduse vahel, siis peale jääb see, mis on kodakondsuse seaduses, sest see on nn konstitutsiooniline seadus ehk nõuab vastuvõtmiseks vähemalt 51 häält, perekonnaseadus on nn lihtseadus ja nõuab vastuvõtmiseks vaid lihthälteenamust. Nii et kui nende vahel on mingi vastuolu, loeb see, mis on kodakondsuse seaduses. Aga inimesi silmas pidades on loomulikult hea, kui õiguskord tervikuna on sisemiselt kooskõlaline ja võimalikult lihtne. Ega paljud inimesed ei taipa mitut seadust lugeda ja siis arutada, milline neist kehtib. Ja ega nad ei peagi seda tegema.

11:10 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Helmen Kütt, palun!

11:10 Helmen Kütt

Aitäh, lugupeetud eesistuja! Austatud õiguskantsler, suur aitäh tänase ülevaate eest, aga veel enam selle töö eest, mida te iga päev koos oma meeskonnaga teete, seda nii Tallinnas kui ka üle Eesti ringi sõites, nõustades inimesi, sh ametnikke ja sotsiaaltöötajaid. Küsida oleks mitmeid asju, näiteks elatise kohta. Ootaks väga, et justiitsminister tuleks ka selle määramise muudatusettepanekutega siia saali. Aga küsin siiski täna elulõpu väärikuse kohta ja eelkõige väärika vananemise kohta. Üle Eesti on erinevad korrad hooldekodudesse määramise ja toetuste määramise kohta. On omavalitsusi, kus ei määrata lähedast hooldajaks, sest perel ei ole võimalik maksta hooldekodukulusid, öeldakse, et see on perekonnaseaduse järgi nagunii teie kohustus. Mis te arvate, kas ei võiks mõned asjad olla üle Eesti sõltumata elukohast ühtlustatud, kas või määramise alused?

11:11 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Nagu õige mitu korda öeldud, võib küll. Seda võib teha ka Riigikogu algatusel ja otsusel, kui enamusi siin seda õigeks ja mõistlikuks peab.

11:11 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Viktoria Ladõnskaja-Kubits, palun!

11:11 Viktoria Ladõnskaja-Kubits

Austatud õiguskantsler! Meil on justkui solidaarne tervishoiusüsteem. Samas on olemas ka sellised kodanikud, maksumaksjad, kes tulevad arstikabinetist välja teadmiseaga, et neil on tõsine haigus ja ravim on justkui olemas, aga tervishoiusüsteem ei kata selle kulusid. Neile seletatakse, et see haigus on liiga keeruline ja ravi maksab liiga palju. Mis te arvate, kas see on antud maksumaksja suhtes õiglane?

11:11 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Need olukorrad on inimlikult kohutavalt traagilised. See on just nimelt see valdkond, kus otsuste tegemine, mis on inimlikult nõnda raske, teeb minu arvates haigekassa nõukogu töö nii kohutavalt keeruliseks. Tõukudes sellest küsimusest, on mul teile jutustada üks eluline juhtum, kui õnnestus ka nentida, nii nagu see õnnestub peaaegu igal tööpäeva õhtul kõigil meie inimestel, et me oleme mõne probleemi ära lahendanud, palunud mõne põhiseadusevastase normi korda teha ja nii

ongi tehtud. Vaat, oli niisugune juhtum, kui oli kaks väga harva esineva haigusega last. Ravim oli olemas, haigekassa oli otsustanud, et see ravim makstakse ka kinni. Ravimi manustamise tulemusel oleks laste seisund paranenud niivõrd, et nad oleksid saanud minna täiesti normaalselt tavalisse kooli, varem oli nende liikumisvõime tõsiselt pärsitud. Ravim oli väga kallid, see oli olemas, aga Suurbritannias. Läks aasta mööda, mitte midagi. Mitte kuskilt ei saanud antud juhul ema teada, mille taha see asi siis jäänud on. Ravim on, diagnoos on, kinni lubati ka maksta, aga kätte ei saa. Sekkusime ja tuli välja, et asi oli lihtsalt info liikumises, keegi ei pidanud seda oma teemaks. Lõpuks, tõepoolest suure viivitusega tarnija leiti ja see ravim jõudis Eestisse. Aga jällegi, selline juhtum, mis ei huvitanud haigekassat, raviarsti ega mitte kedagi ja ema ei teadnud, kust ta selle vastuse siis peaks saama, sest kõik saatsid ta lihtsalt minema. Taevale tänu, et ta meie juurde jõudis ja et meil õnnestus aidata. Suur aitäh kõikidele meedikutele ja teistele töötajatele, kes aitasid!

11:13 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Katri Raik, palun!

11:13 Katri Raik

Hea eesistuja! Lugupeetud õiguskantsler! Ma tahan ühineda hea kolleegi Helmen Küti tänuavaldusega teile, et te olete oma töös tähelepanu pööranud kogu Eestile ja muu hulgas Narvale näiteks sotsiaalküsimuste lahendamisel ja ka kohaliku omavalitsuse töökorralduse küsimustele. Minu küsimus puudutabki kohaliku omavalitsuse volikogu tööd. Kas te peate siin otstarbekaks seadusemuudatust? Ma toon kolm näidet. Me teame, et Eestis on volikogusid, kus opositsiooni liikmed ei saa olla komisjonide liikmed, me teame, et Eestis on volikogusid, kus revisjonikomisjoni esimehe koht ei kuulu opositsioonile, me teame, et on üsna levinud praktika, et koalitsiooni liikmed kuuluvad mitmete kohaliku omavalitsuse asutuste ja sihtasutuste nõukogudesse ja on seal märkimisväärselt tasustatud. Kas me ei vaja siin seadusemuudatust, et olukorda parandada ja võimaldada tõesti kõigile valitud rahvaesindajatele juurdepääs volikogu tegelikule tööle?

11:14 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Arvan, et sellist seadusemuudatust on vaja küll. Osa sellest oleme palunud ettekande vormis Riigikogult, kuivõrd need on küsimused, mis ei ole otseselt põhiseadusega vastuolus. Aga näiteks see, et volikogu liikmel ei ole võimalik oma õigusi mitte ühelgi viisil kaitsta, kui talle ei anta informatsiooni või kui teda ei määrata mitte ühtegi komisjoni, on meie hinnangul põhiseadusevastane. Täna Riigikogu, kes arvas sama, ja ma väga loodan, et see vajalik muudatus jõustub õige pea.

11:15 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Heiki Hepner, palun!

11:15 Heiki Hepner

Aitäh, hea juhataja! Austatud õiguskantsler! Minu küsimus puudutab kohalike omavalitsuste ja kohaliku tähtsusega maardlate suhteid. Riik on minu hinnangul kahetsusväärselt sundinud kohalikke omavalitsusi neile vastumeelseid otsuseid tegema, vabastades ennast seeläbi kaalutlemiskohustusest. Ma täpsustan. Kui kohalik volikogu ei anna nõusolekut kas uuringu- või kaevandamisloaks, siis põhimõtteliselt oleks seaduse järgi võimalik Keskkonnaametil või ka Vabariigi Valitsusel vastavat otsust kaaluda ja ikkagi see otsus teha, kui ta peab seda tegevust oluliseks, riiklikult tähtsaks. Kahetsusväärselt on ka kohtupraktika viimasel ajal olnud selline, et riik neid otsuseid ei tee ja ka kohus teeb neid otsuseid omavalitsuste kahjuks ja kohustab omavalitsusi otsuseid üle vaatama. Kuidas te seda situatsiooni hindate?

11:16 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Põhiseadus ja seadus keelavad mul kohtuotsuseid avalikult kommenteerida. Äärmisel juhul saab seda teha ajakirja Juridica veergudel. Aga suur tänu hea küsimuse eest!

11:16 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Henn Põlluaas, palun!

11:16 Henn Põlluaas

Aitäh, lugupeetud eesistuja! Lugupeetud õiguskantsler, tänan ettekande eest. Minu küsimus puudutab haldusreformi või õigemini selle tagajärgi teatud aspektis. Teatavasti sõlmisid kõik omavalitsused liitumisel liitumislepingu, kus sätestati teatud asjad, aga nüüd kuuleme väga paljudest juhtumitest, kui uus moodustunud vald seda lepingut ei täida. Juriidiliselt võttes ei ole ilmselt mitte kellelgi võimalik kohtusse minna ja seda olukorda vaidlustada, sest neid osapooligi enam ei ole. Ja poliitiline vastutus – iga uus volikogu võib ju teha uusi otsuseid. Aga ometi on tegemist ikkagi lepingutega, mille on sõlminud selle uue valla õiguseellased, kui neid nii nimetada. Kas tõesti ei ole need lepingud enam mitte mingilgi määral kohustuslikud?

11:18 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Minu arvates tuleb lepinguid täita. See on inimeseks olemise üks aluseid. Mulle tundub, et see on ka ühiskonna toimimise üks aluseid, et sa saad eeldada, et teised inimesed sinu ümber on heasoovlikud, sõnapidajad ja peavad ka sõlmitud lepingutest kinni. Paraku on päriselu aeg-ajalt teistsugune. Ühinemislepingutega on lugu tõesti selline, et eks ta ole eri juhtumite puhul erinev. Ma ei välista, et mõnes nüansis on kuskil mõne ühinemislepingu puhul kellelgi võimalik kohtusse minna, aga nendes kõige olulisemates küsimustes, mis puudutavad kas investeeringuid, mõne kooli sulgemist või muid taolisi küsimusi, mis on volikogu pädevuses, siis tõepoolest, kui volikogu otsustab teha otsustuse teisiti, kui oli varasemas ühinemislepingus, ausalt ütlen, enamasti suurt mitte midagi ette võtta ei ole. Lisaks sellele, et peaks rakenduma poliitilises kultuuris sisemiselt toimiv mingi tasakaalu ja ausameelsuse mehhanism, mis tihtipeale muidugi ei rakendu, on siin veel üks väga tõsine probleem. Võimalike järgmiste ühinemiste puhul on tõenäoliselt ääretult raske lepingut sõlmivatele osapooltele kinnitada, et lepinguid ju täidetakse, et kui me leppisime kokku, et me ei pane kinni kooli või hooldekodu või et me asfalteerime selle tee, aga mitte tolle, siis sellest ka kinni peetakse. Kui on kogemus, et tegelikult kinni ei peeta ja mitte midagi seetõttu ei juhtu, siis väheneb tulevikus ühinemislepingute tähendus hüppeliselt.

11:19 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kaja Kallas, palun!

11:19 Kaja Kallas

Aitäh! Ma tänan samuti suurepärase töö eest, mis te olete siiani teinud ja ka edaspidi teete. Minu küsimus puudutab laste probleemi ehk katkiste perekondade lapsi ja vanemate katkisi suhteid. Te rääkisite n-ö vahendamismenetlusest või lepitusmenetlusest. Kas teie nägemuses peaks see toimuma enne suhtluskorra kokkuleppimist või peale seda? Kuidas see koostoimes toimiks?

11:20 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Nendes riikides, kus niisugune vanemate kokkulepete vahendus edukalt toimib, tehakse seda enne suhtluskorra kokkuleppimist ja ideaalis ei tulegi näiteks kohtusse minna. Sedagi me oleme uurinud. Kuigi ka Eestis püütakse kohtumenetluses lapsele luua selliseid tingimusi, et see teda liigselt ei traumeeriks, siis pole mitte midagi parata: kui laps peab kohanema sellega, et vanemad ei saa enam läbi ja senine elu ei jätku, siis eriti, kui ta peab minema kohtusse ja hakkama seletama, kas talle meeldib rohkem emme või issi või kuidas need asjad on, traumeerib see teda igal juhul. Nii et ideaalis toimub see kokkulepete vahendus enne ja lapsi ei ole üldse tarvis mööda kohtuid lohistada.

11:21 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Marko Šorin, palun!

11:21 Marko Šorin

Tänan, eesistuja! Austatud õiguskantsler, tänane ettekanne oli ääretult põhjalik ja hea. Samas, ekstreemne näide surnud mehe kohta jätab võib-olla paratamatult ametnikest mulje kui oma tööd halvasti tegevatest inimestest. Et see väga kõlama ei jääks, siis tahaksin küsida nendesamade juhtumite kohta, mis on seotud ülalpidamiskohustusega. Seal on ühelt poolt ametnikud, teiselt poolt perekonnad. On ka selliseid juhtumeid, kui perekonnad sõna otseses mõttes skeemitavad ennast ametnike jaoks

varatuks ja peale seda üritavad veel tõestada, et ametnikud neid kiusavad. Kui palju selliseid juhtumeid (osakaaluna siis), mille korral omavalitsused paluvad teie institutsiooni abi, teil ette tuleb?

11:22 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Mul on väga hea meel, et te tõtsite üles selle teema, millest ma ka ise päris alguses rääkisin – aga kardan tõesti, et see kõlama ei jäänud –, et üldistus, justkui kõik ametnikud teeks halba tööd, ei ole õiglane. Paljud teevad väga head tööd. Eraldi tahan kiita näiteks Sotsiaalkindlustusametit. Mitmel juhul, kui me oleme pöördunud ja selgitanud, olles saanud infot, et näiteks raske puudega lapse ema on korraga avastanud, et abivahendeid senise hinna eest enam ei saa, ometi on riik just öelnud, et need vahendid pidid minema odavamaks, siis on selgunud, et tegelikult ei olnudki inimene Sotsiaalkindlustusametisse pöördunud, asi oli hoopis tootjas, kes oli toodete omadusi ehk mähkmete imavust vähendanud ja selle tõttu tuli hind kokkuvõttes kallim. Aga Sotsiaalkindlustusamet leidis kiiresti võimaluse seda ema aidata – seadusliku võimaluse – ja seda tehti päevadega. Selliseid näiteid on terve hulk.

Teiseks on kahtlemata õige ka see, et osa inimesi tõepoolest skeemitab. Võimalik, et nad objektiivselt näevadki olukorda tegelikkusele täiesti mittevastavalt. Möödunud ülevaateperioodi vist kõige dramaatilisem juhtum, mis meie laual oli, oli see, kui inimene väitis, et ta peab oma väga viletsast pensionist maksma kinni oma hooldekodus elava väga raske puudega abikaasa kulud. Ta ei saavat seda teha, kuid omavalitsus nõuab talt nende tasumist, aga siis jääks talle endale kätte ainult mõni euro jne. Lähemal uurimisel selgus, et inimesel oli vara tegelikult küll ja asi oli pigem selles, et tema nägi seda asja nii, et ei olegi tarvis ise lahendusi otsida, ei olegi tarvis mõnda korterit maha müüa jne. Inimeste õiglustunnetus on teinekord tõepoolest arvatavast veidi erinev, seda ei saa ametnikele süüks panna. Sama lugu on tihti lastekaitse spetsialistidega. Vahel satutakse avalikku häbiposti ühe poole jutu alusel ja ei lastekaitseametnik ega ka näiteks meie, kuigi me teame, mis tegelikult juhtus, ei saa sellest rääkida, sest need on niivõrd delikaatsed selle lapse ja tema pere elu detailid. Me näeme, et sellele ametnikule tehakse liiga, aga peale selle, et me ütleme, et teate, tehakse liiga, aga me ei saa öelda, miks seda tehakse ja milles see seisneb, ei saa me mitte midagi teha. Neid juhtumeid on ka.

11:25 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Jaak Juske, palun!

11:25 Jaak Juske

Austatud õiguskantsler! Teie ettekandeid on alati rõõm kuulda, sest te kasutate väga ilusat eesti keelt. Aga minu küsimus on järgmine. Üks tänastest valitsusparteidest on korduvalt rõhutanud, et seksuaalvähemuste esindusorganisatsioonid ei saa enam riigilt toetust, sest nad esindavad seksuaalvähemusi. Kas te näete siin võimalikku vastuolu inimeste võrdse kohtlemise põhimõttega?

11:25 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu ja aitäh heade sõnade eest! Me tõepoolest püüame esitada oma seisukohti nii, et inimene neist aru saaks. Alati see ei õnnestu, sest selgelt rääkida on ikka keerulisem kui keeruliselt rääkida. Selleks, et selgelt rääkida, pead ise teadma, mida tahad öelda, ja oskama seda ka julgelt väljendada. Mis puudutab mittetulundusühingute ja sihtasutuste riigieelarvest toetamist, siis minu arvates on see üks laiem ja väga keeruline teema. Näiteks, see rahakülv, mis eelnes valimistele. Paljudel juhtudel anti raha kahjuks kõiksugu sihtkapitalidele ja sihtasutustele, mille tegevus on pehmelt öeldes kaheldav, ja avalikkuses seda teemat üldse läbi ei arutatud. Minul on sellest isiklikult kahju, aga ei ole minu pädevuses öelda, kas nii tohib või ei tohi. Aga mitte ühelgi ühingul, olgu ta seksuaalvähemuste ühing või mõni teine, ei ole paraku õigust eeldada ega nõuda riiklikku toetust. Nii et siin ei saa me rohkem midagi öelda. Aga jah, ideaalis tuleks minu arvates riiklikult toetada võrdsetel ja selgetel alustel, mitte nii, et see tekitab ühiskonnas suuri konflikte.

11:27 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Peeter Ernits, palun!

11:27 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja, aitäh sulle raporti eest ja üldse sinu tegevuse eest, mis minu meelest on nagu mudel, kuidas kõrge riigiametnik peaks tegutsema: kiiresti, efektiivselt, näidates sageli meile kätte, mida me peaksime parandama ja tegema. Aga tuleme nüüd selle õnnetu Jõgevamaa perekonna juurde Kassinurmes, kes peab jooma nitraatidega solgitud vett. Ametkonnad ütlevad, et see pole nende asi, teised ütlevad ka, et pole nende asi. Sa tulid appi ja sekkusid, praegu on vist menetlus pooleli. Aga tegelikult on neid peresid põldude vahel rohkemgi, kes peavad sellist solki jooma, ja ametnikud ei taha probleemi lahendada. Kui kaugel see Kassinurme põldude vahel elava perekonna või õigemini seal elavate perekondade olukorra lahendamine on? Kui kaua nad peavad solgivett jooma?

11:28 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Aitäh, et ka teie olete selle teema vastu jõuliselt huvi tundnud! Ma usun, et see on olnud lahenduse leidmisel abiks. Praegu on seis niisugune, et on õnnestunud saada ametnikelt mõned selged sõnad, mis aitavad kaevu omanikul peale kahte aastat võitlust kõigepealt teha ära need tööd, mis ta ise peab tegema, ehk tuleb teha kaev korda ja panna kinni praod. Siiski, vähemalt meie ametkonna spetsialistid peavad väheusutavaks, et kodusest majapidamisest saab selline kogus nitraate kaevu jõuda. Kõik teavad tegelikult, missugused on need põllud ja see vili, mis seal kasvab. Tõenäoliselt on tegemist siiski väetisega, mis sinna kaevu on jõudnud. Nüüd on meil lootust, et tuleval kevadel on võimalik teha vajalikud mõõtmised, ja kui selgub, et ikkagi on tegemist väetisest põhjustatud reostusega, siis see inimene ka uue kaevu saab.

Väga õige on, et see pole ühe pere juhtum. See on väga paljude maaelanike juhtum. Lahenduseks on seaduses säte olemas ja see ütleb, et kui ei suudeta reostajat kindlaks teha, siis saab inimene maksumaksja kulul uue kaevu. Aga tegelikult peab amet olema võimeline reostaja kindlaks tegema. Plaanis on kohtuda keskkonnaministri ja valitsemisala asutuste juhtidega, et arutada, mida teha annaks. Sest tõepoolest tekitab seda laadi väntsutamine inimestes palju õigustatud meelepaha. Konkreetse Kassinurme perega peame ka ise sidet, sest nagu ma põhiseaduskomisjonis seletasin, eks meil ole ka omamoodi sportlik hasart. Kui me oleme probleemi leidnud, siis see probleem peab laheneb ja kui see ei lahene ruttu, siis hoiame sellest kümne küünega kinni, nii kaua, kuni see laheneb. See on üks neist probleemidest.

11:29 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Signe Kivi, palun!

11:30 Signe Kivi

Aitäh, hea juhataja! Austatud Ülle Madise! Aasta 2019 on eesti keele aasta. Olete oma selge sõnaga oma ametit pidades olnud eeskujuks kauni eesti keele kasutamisel nii kõnes kui ka kirjas. Paraku jõuavad Riigikogu liikmete kirjakasti eelnõud, mille tekst ja seletuskiri vajaks tihti omaette seletuskirja. Kas teie hinnangul on seaduseelnõude sõnastamisel hakatud pöörama suuremat tähelepanu selgele, arusaadavale keelele? Kui palju olete oma töös ise pidanud segasele, lohisevale, sageli ka üleolevale keelekasutusele tähelepanu juhtima?

11:30 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu väga hea küsimuse eest! Minu arvates on see usk, et õigusteaduslik, sh seaduse tekst peab olema keeruline, muidu poleks justkui professionaalne, väga visa kaduma. Õige sageli on võimalik lihtsalt elu korraldav reegel kirja panna nii, et igaüks, kellele see on mõeldud, saab asjast aru. Aga millegipärast seda ei tehta. Viimati märkasin – ühel päeval lähen ja pildistan seda – näiteks Piritat teadet selle kohta, mis aegadel ja milliseid kalu Piritas jões tohib püüda. Ma lugesin seda kolm korda ega saanud aru. Tegelikult on ju õige lihtne ära näidata, millal tohib ja millal ei tohi, aga ikka on see sõnastatud segase ja põim- ja rindlausete, no ma ütleks otse, et pudruna. Tegelikult nii ei pea ja ma ütleks, et nii lausa ei või. Äärmiselt hea meel on hiljutise Riigikohtu halduskolleegiumi lahendi üle, mis muu hulgas toetas ka meie arusaama, et näiteks kui Sotsiaalkindlustusamet ütleb, et inimesel on osaline töövõime ja ta peab endale osaliselt ise elatist teenima, siis tuleb seda öelda nii, et inimene sellest ka aru saaks.

11:32 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Lauri Läänemets, palun!

11:32 Lauri Läänemets

Aitäh, hea eesistuja! Lugupeetud õiguskantsler! Minu küsimus puudutab Eesti suurlinnade ja maapiirkondade ebavõrdseid võimalusi. Eestis on palju näiteid, et kodu soetamine, arvestades kohalikke turutingimusi, on maapiirkonnas väga paljudel inimestel takistatud, isegi hoolimata nende inimeste mõistlikult suurest sissetulekust. Mis on teie hinnang, kas õigus kodule ja eneseteostusele on Eestis piisavalt tagatud, kui vaadata pankade eluasemelaenupoliitikat, mis pigem soodustab suurlinnades kodu rajamist?

11:32 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Jah, selle kohta on meil küsimusi päris palju, aga eraõiguslikele pankadele me loomulikult ettekirjutusi teha ei saa. Saame seda teha üksnes juhul, kui tegemist on selge diskrimineerimisjuhtumiga. Näiteks, ükskord keeldus pank krediitkaarti andmast inimesele, kes oli üle 74 aasta vana ja kelle maksedistsipliin oli olnud laitmatu, ning ainus põhjendus prouale, kes soovis reisida, oli see, et, lugupeetud proua, te olete liiga vana. Kuna pank ei soovinud, et see lugu koos panga nimega avalikkuse ette jõuaks, siis nad meie ettepanekul seda laadi praktika lõpetasid. Ainuke asjaolu oli, et inimene oli nende arvates liiga vana. Minu arvates võib 75-aastane inimene olla igati kõbus ja õnneks paljud üha sagedamini ongi ning mitte ainult 75-aastased, vaid ka 85-aastased. Siis niisugune jama lõppes. Aga kellele või kuidas laenu anda, seda me tõesti pangale ette öelda ei saa. Kui riik soovib võimaldada inimestel ka maapiirkonnas vajalikke ehitustöid teha ja laenu saada, siis tõenäoliselt on võimalikud riiklikud abimeetmed, aga see on juba poliitiliste otsuste ja valikute teema.

11:34 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Alar Laneman, palun!

11:34 Alar Laneman

Aitäh, austatud juhataja! Lugupeetud õiguskantsler, väga sümpaatne mulje jäi teie tööst ja sellest, kuidas te seda esitlete. Sümpaatne on ka see lähenemisviis, et probleemi nähes te aitate, näitate valgust. Siin tekib muidugi jätkusuutlikkuse küsimus, lõputult ei saa teiste eest tööd teha. Teie diagnoos on õige, küsimus on juhtimiskvaliteedis. Minu küsimus on: mis juhtus pärast neid kafkalikke näiteid nende ametnike ja nende ülematega? Kas neid koolitati või milline oli reaktsioon?

11:34 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu heade sõnade eest! Kuna meie eesmärk ei ole tingimata süüdlasi otsida ega karistada, siis seda me ka nendel juhtudel ei nõudnud. Tõsi, meie inimesed käisid koos asjaomaste ametnikega selle protsessi veel kord läbi, ennekõike sellesama ID-kaardi uuendamise seoses, et sarnastel juhtudel niisugust ebaõnnestumist enam ette ei tuleks. Mina tahaks loota, et seal said asjad korda. Aga meie töös on ka neid juhtumeid, kui meie töö tulemusel tuleb inimene teatud tööloigult tööpoolest kõrvaldada. Näiteks leidsime ka sellel ülevaateperioodil kahjuks ühe kohtuniku, kes oli andnud süsteemselt välja jälituslube neid sisuliselt põhjendamata. Saan öelda, et see kohtunik jälituslube enam ei anna.

11:35 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kai Rimmel, palun!

11:35 Kai Rimmel

Aitäh, hea juhataja! Austatud õiguskantsler! Täna on siin mitmel korral olnud küsimus pensioni teise samba vabaks laskmise kohta ja sellega seoses suurest hirmust, et see viib pensionärid suurde vaesusesse. Tahan küsida teie arvamust. Kas teise samba igakuine väljamakse 48–60 eurot, millest läheb veel maha tulumaks, päästab meie pensionärid 10–15 aasta pärast vaesusest? Teiseks, kas teistkordselt tulumaksu võtmist väljateenitud rahalt ei saa mitte käsitleda kui topeltmaksustamist?

11:36 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Need on väga õiged küsimused. Me saame anda konkreetseid hinnanguid ja vastuseid siis, kui seaduseelnõu või seadus on laua peal. Aga see küsimuste kompleks on ääretult keeruline, sest teadagi, küsimus on seotud ka nende inimestega, kes teise sambaga ei liitunud ja kellele riik omalt poolt raha ei lisanud. Samamoodi on küsimus selles, et kui inimene võtab teisest sambast raha välja, siis seal sees on ka see n-ö riigi lisatud osa. Siin on küsimus esimese samba mahu vähenemisest jne. Mulle tundub, et kõige tulemuslikum on nendel teemadel edasi arutada siis, kui konkreetne lahendus kõigi oma detailidega on laual. Aga täiesti õige on see osutus, et põlvkondade pärast inimeste vanaduspõlve vaesuse eest kaitsmine on suur ülesanne, mis ilmselt nõuab selliseid lahendusi, millest praegu pole keegi julgenud rääkidagi.

11:37 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Jevgeni Ossinovski, palun!

11:37 Jevgeni Ossinovski

Aitäh, austatud istungi juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Ma siiski jätkan kogumispensioni teemal, ehkki te mõistatavalt liiga detailseid seisukohti ei taha avaldada enne, kui eelnõu on järgmisesse menetlusfaasi jõudnud. Aga siiski, printsiipidest on üht-teist ju teada, millele te vastuses eelmisele küsimusele ka vihjamisi osutasite. Küsimus on selles, et teise sambaga liitunud on valitsuse kokkulepete kohaselt tulevikus võimalik tööandja makstud 4% sotsiaalmaksust välja võtta. Küsimus puudutab võrdse kohtlemise printsiipi, põhiseaduslikku printsiipi. Kuivõrd on võrdse kohtlemise põhimõttega kooskõlas see, et teise sambaga liitunud on õigus 4% makstud maksudest välja võtta, aga ainult esimese sambaga liitunud ehk teise sambaga mitteliitunud seda võimalust ei ole?

11:38 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! See ongi üks kõige keerulisemaid küsimusi, mis tuleb siis, kui on soov see reform teoks teha, lahendada.

11:38 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Merry Aart, palun!

11:38 Merry Aart

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Ka minu tunnustus teile, teie vastuseid on alati väga hea kuulata, need on selged ja konkreetseid ega lähe emotsionaalseks. Nüüd minu küsimuse juurde. Ma küsin sellepärast, et analoogseid näiteid tuleb järjest sagedamini ette. Tegemist on ronkade rünnakuga lammastele. Pilt on väga kole: lambal on silm välja nokitud, küljes on auk, pärasool on pikalt väljas, keeleots on ära rebitud. Peres on ka lapsed, kes seda iga päev näevad. Pere on kaotanud sellel suvel juba 30 talle ja mõned täiskasvanud lambad. Keskkonnaamet keeldub andmast ronkade laskmise luba. On nõutud lamba Eesti Maaülikooli laborisse viimist, et teha analüüse, kas ikka on ronkadega tegemist. Laborianalüüs näitas, et need on väga suure tõenäosusega olnud rongad, mille peale Keskkonnaamet nõuab järgmist analüüsi, tuleb veel üks lammas viia ...

11:39 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Palun küsimust!

11:40 Merry Aart

... maaülikooli laborisse. Ma saan aru, et meil on tõusev trend looduse kaitsmine, mis iseenesest ju ei ole halb, aga ...

11:40 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Palun küsimust!

11:40 Merry Aart

Ma palun teie seisukohta, kas üldse ja kuidas peaksime kaitsma inimest ning tema ettevõtmisi looduse keskel. Mida teie arvate?

11:40 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Seisukoht on kogu aeg olnud see, et tuleb leida mõistlik tasakaal keskkonnakaitse ja inimeste huvide vahel. Ei saa automaatselt eelistada üht teisele, ükskõik mis valdkond see ka ei ole.

11:40 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Leo Kunnas, palun!

11:40 Leo Kunnas

Tänan, austatud istungi juhataja! Lugupeetud proua õiguskantsler, tänan ka omalt poolt teie töö eest. Kui kõik poliitikud vastaks küsimustele niisama konkreetsetelt nagu teie, siis küllap meie poliitika tase oleks parem. Aga lugesin teie ettekandest kohta, kus te käsitlesite kontrolli kaitseväge üle, konkreetsetelt ühte kontrollkäiku staabi- ja sidepataljoni, kus te kontrollisite distsipliini tagamise õiguspärasust ja ajateenijate kohtlemist. Kas see üks kord aastas terve kaitseväge peale on piisav ja mis on teie plaan järgmiseks aastaks ja tulevikuks selles suhtes?

11:41 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Eelmistel aastatel on väeosades käidud sagedamini. Meie kontrollkäikude osakonnal on asjakohane kontrolliplaan ja sellest lähtudes tehakse nii etteatunud kui ka etteatamata visiite. Teil on täiesti õigus, seekord saime me teada ka ühest päris kahetsusväärsest juhtumist. See, ma usun, on praeguseks leidnud lõpliku lahenduse. Aga loomulikult, tuleb teha kontrollkäike nii ajateenijate õigustest teavitamiseks kui ka selleks, et vaadata, kas asjad on korras. Üldistatult öeldes on Eesti kaitseväs ajateenijate õigused üpris hästi tagatud, aga üks muresid ja probleeme tule ikka ette. Tundub, et enim on neid arsti juurde pääsemise küsimuses.

11:42 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Indrek Saar, palun!

11:42 Indrek Saar

Hea õiguskantsler, suur tänu ettekande eest ja aitäh missioonitundega tehtud töö eest! Te olete oma ettekandes välja toonud, et kõik sotsiaalpoliitilised muudatused tuleb ühiskonnas teha kiirustamata ja need tuleb põhjalikult läbi arutada. Otsuste tegemise ja võimaluse loomise õigus ja kohustus lasub loomulikult Riigikogul. Kuidas te selles kontekstis kommenteerite seda protsessi, mis on toimunud ja millest me oleme kuulnud, mis on plaanis seoses pensioni teise samba lammutamisega? Seda tehakse kiirkorras, valitsusel on plaan see selle aasta lõpuks Riigikogus vastu võtta. Me ei ole näinud ühtegi majanduslike ega sotsiaalsete mõjude analüüsi. Isegi kui nad olemas on, ei ole neid avalikkusele esitatud. Kuidas on see teie arvates kooskõlas demokraatliku õigusriigi põhimõtetega ja kuidas te õiguskantslerina seadusandja sellist käitumist iseloomustaksite?

11:43 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Nagu öeldud, väga paljusid inimesi ja väga pika aja jooksul puudutavad muudatused vajavad rohkem aega ja tõsisemat analüüsi kui väiksemad muudatused. See on ju ilmselge. Aga praegu, veel kord, ei olegi tegelikult peale printsiipide, hea õigusloome tava järgimise ja teiselt poolt pensionikindlustuse printsiipide mitte millestki rääkida, sellepärast, et eelnõu ei ole. Ei saa välistada, et kõik need mõjuanalüüsid veel tulevad, et need riskid, millest on juttu olnud, edukalt maandatakse ja lõpuks võtab Riigikogu selle seaduse igati põhiseaduspäraselt vastu. Seda tahaks ju optimistina loota. Teil kõigil on võimalik õlg alla panna, et see nõnda läheks.

11:44 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh, lugupeetud õiguskantsler, huvitava ettekande ja konkreetsete vastuste eest! Riigikogu liikmetel teile rohkem küsimusi ei ole. Avan läbirääkimised. Heljo Pikhof Sotsiaaldemokraatliku Erakonna nimel, palun!

11:44 Heljo Pikhof

Lugupeetud juhataja! Head ametikaaslased! Austatud õiguskantsler, suur tänu põhjaliku ettekande ja asjalike vastuste eest meie küsimustele! Õiguskantsler on Eesti õiguskorra peahügienist, teisisõnu, ta alati aitab, alati märkab ja pakub lahenduse. Tühjale vilele ja enese eksponeerimisele ta aega ei kuluta. Tutvustades õiguskantsleri aastat, on Ülle Madise oma pöördumises öelnud: "Seadusega õiguskantslerile usaldatud tööriistad on inimeste paljude murede lahendamiseks optimaalsed. Kui inimene on riigimasina hammasrataste vahele jäänud põhiseadusvastase seaduse või määruse tõttu, siis vaidlustame selle. Inimene ei vaja advokaati ega koorma kohut: meile piisab tema mure kirjeldusest, seejärel selgitame välja juriidiliselt olulised asjaolud ja vajaduse korral viime asja lõpuks Riigikohtuni. Sageli on põhiseadusvastane norm eksituse tulemus ja parandatakse esimesel võimalusel, põhiseaduslikkus saab taastatud pika ootamiseta ning inimese jaoks tasuta. [---] Kui inimese probleemi allikas ei ole põhiseadusvastane norm, vaid ametnike viga, püüame kiiresti ja võimalusel vaikselt suunata viga parandama. Vahel piisab üksnes kirjast või kõnest ametnikule, kes asja lahendamata jättis." Õiguskantsleri aastaülevaadet lugedes ja tema ettekannet kuulates võib julgelt öelda, et vähe on õiguskantsleri ametkonnaga võrreldavaid ametiasutusi, mis nii tõhusalt ja järjekindlalt suudavad teha tööd äärmiselt erinevates valdkondades. On hea meel tõdeda, et sotsiaalse turvalisuse probleemid püsivad õiguskantsleri teravdatud tähelepanu all. Tema esinemistest ja väljaütlemistest kumab tahet panna end probleemile lahendust otsides alati abivajaja olukorda. See on kiiduväärt. Kogu ametkonna tegevust iseloomustab järjekindlus puuetega inimeste õiguste eest seismisel. Vähem kui aastaga on paljude küsimuste lahendamine uue hoo sisse saanud. Ligipääs ühistranspordile – koos Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Maanteeametiga otsitakse lahendusi, kas ja kuidas teha liinibussid ja rongid ligipääsetavaks ka ratastooli kasutajatele. Tasuta ühistranspordi tulekuga maakonnaliinidele tehti nii uusi hankeid kui ka veolepinguid. Võitis loomulikult kõige odavam pakkuja, mis tõi kaasa selle, et õige mitmetel liinidel vahetati välja bussid, ja ikka vanemate vastu, kuhu ratastoolis inimene sisse ei saanud. Sama seis on olnud Elroni asendusbussidega, kuhu ratastooliga asja pole. Ka ligipääsetavus ühiskondlikult kasutatavatele hoonetele – ere näide on siin valimisjaoskonnad – on endiselt päevakorral. Järelevalve hoolekandeesutuste elanike inimväärse kohtlemise üle kuulub õiguskantsleri otseste tööülesannete hulka. Ülevaatest selgub, et endiselt on puudu personali, raha napib, taristu on aegunud. Järelevalveametnikud on nii mõnigi kord puutunud kokku hoolimatuse ja ebaprofessionaalsusega. Personalipuuduse tõttu kannatavad eelkõige need eakad, kes vajavad kõrvalist abi hügieeniprotseduuride juures. Hooldekodus elavate inimeste ja töötajate huvides on, et hooldajatel oleks vajalik väljaõpe. 2020. aastaks peavad hooldajad läbi tegema hooldustöötaja koolituse või saama hooldustöötaja kutse. Heade kutseoskustega töötajad suudavad paljude probleemide tekkimist ära hoida. Kuigi ideaalist ollakse Eestis veel väga kaugel, on olukord hooldekodudes tasapisi paranemas. Kui aga vaatame olukorda omastehooldajate vaatevinklist, siis näeme, et on veelgi pikem tee minna. Õiguskantslerile saadetud pöördumistest selgub, et sotsiaalteenuste korraldus on Eestis jätkuvalt keeruline ja nende teenuste kättesaadavus põhjustab raskusi. Kolm minutit, palun!

11:49 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Kolm minutit lisaega.

11:49 Heljo Pikhof

Koduteenuste puhul on suur murekoht teenuste kõrge hind, mistõttu inimesed ei saa neid vajalikus mahus endale lubada. Samas ei piisa enamikul eakatest oma pensionist, et maksta hooldekodus elamise eest. Euroopast vaadates on kummastav, et väetile inimesele hädavajalik hooldus sõltub tema laste ja lastelaste majanduslikust toimetulekust. Pensionist peaks piisama, et eluõhtul end vähegi väärikana tunda. Sestap on Euroopa Komisjoni aruanne mitu korda eraldi välja toonud meie hooldekodude alarahastatuse, kohtade nappuse ning hinnataseme ja keskmise pensioni suhte. Ülevaates on juttu ka vajadusest parandada töökorraldust ja maksta paremat palka nõndanimetatud eesliinil, kus inimene kohtub riigiga. Lasteaednik, õpetaja, omavalitsuse sotsiaaltöötaja, hea ametnik tuleb au sisse tõsta. Just sinna on vaja rohkem esmaklassilisi töötajaid. Silma on hakanud, et õiguskantsleril on valmisolek võtta seisukoht ka küsimustes, mis on poliitiliselt

keerulised ja võivad ülepolitiseeritud õhustikus põhjustada rünnakuid. Näitena toon erakondade rahastamise järelevalve korrastamise, nimelt keelatud annetuste vastuvõtmisega kaasnevad tagajärjed, ka järjekindla töö valimisreklaami piirangute asjus (see eelnõu on nüüdseks jõudnud Riigikogu menetlusse) või ka eelmisel sügisel ÜRO rändepaktile õigusliku hinnangu andmise, samuti Abhaasia eestlaste kodakondsuse küsimused.

Austatud õiguskantsler, tänan teid ja teie ametkonda hästi ja südamega tehtud töö eest. Teis on säilinud heas mõttes idealismi, mida mugavuse ja küünilisuse ajastul üha enam napib. Aitäh!

11:51 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh! Mihhail Lotman Isamaa Erakonna fraktsiooni nimel, palun!

11:51 Mihhail Lotman

Austatud eesistuja! Austatud õiguskantsler! Mul on ülimalt hea meel, et vähemalt mõnes küsimuses on saalis üksmeel ja me kõik oleme väga rahul nii õiguskantsleri tööga kui ka esitatud ettekandega, nii selle sisukuse kui ka selle heatahtliku tooniga. Mul on aga kahju, et see ettekanne on kättesaadav ainult elektrooniliselt. Mina olen vana kooli inimene. Ma saan aru, et see tekst on mahukas, aga brošüürina oleks see siiski väga hästi loetav.

Need probleemid, mis olid välja toodud ettekandes, on tõesti väga olulised ja vajavad lahendusi. Ma toon välja need asjad, mis on seotud valimistega. Näiteks paneb kautsjon väikesed erakonnad ebavõrdsesse olukorda, siis on ka ringkondade ja rahvahääletuse probleem. Need on kõik väga olulised teemad, aga need on teemad, millega meie peame siin tegelema.

Riik ja inimene – selles vahekorras on väga oluline, et kaalukauss kalduks inimese poole. Inimese, kodaniku õiguste kaitse on õiguskantsleri töös väga oluliselt esindatud. Siiski tahan ühele probleemile tähelepanu juhtida. See, et õiguskaitseorganid tahavad oma töö efektiivsemaks muutmiseks kasutada mingisuguseid meetmeid, mis võib-olla on problemaatilised, on normaalne. See on üks võimu ..., ma ei tea, haru. Aga neid püüdlusi peavad tasakaalustama kohtud, Riigikogu ja teised ning ka õiguskantsler. Ettekanne oli ka retooriliselt väga hästi esitatud, üldised, väga olulised probleemid ning üksikud drastilised ja lausa kafkalikud juhtumid olid hästi tasakaalus. Mõned jäid täiesti isegi teisele poole Kafkat. Ma arvan, et Kafka oleks veel aru saanud, miks see inimene, kes nagu on surnud, aga tegelikult ei ole, ei saa pensioni, aga ka Kafkal oleks raske aru saada, miks ta ei pea makse maksma. Maksuamet on alati see viimane institutsioon, mis lepib inimese kõrvalejätmisega.

Nii, paar sõna keelekasutusest ja bürokraatiast. See on täiesti õige, et meie normatiivsed aktid on tihti raskesti loetavad. Ma tahan öelda, et bürokraatia ja keelekasutus on omavahel seotud. Bürokraatia, mis kasvab, vajab oma õigustamiseks keerulisi tekste, mis ei ole alati loetavad ega selgelt arusaadavad. Kuid siin on ka objektiivsed põhjused. Kõiki asju ei saa tavakeeles väljendada. Kui me räägime näiteks juriidilistest terminitest, siis tavakeeles on need mõnikord eksitavad. Ma toon ühe näite. Üks Eesti parimaid keeleteadlasi uuris juriidilist dokumenti ja ütles, et mis jama, siin on öeldud, et maismaapiir, aga tegelikult on seal jõgi ja seal on järv. Tädi Maali ja keeleteadlane ei saa aru, kuidas see saab maismaa olla, kui on järv ja jõgi. Aga asi on selles, et "maismaapiir" on juriidiline termin, me ei pea veel eraldi looma jõepiiri, soopiiri jne. On merepiir ja maismaapiir, kõik, muid piire meie seadus ei tea. Veel üks asi.

Ma palun kolm minutit!

11:56 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Jah, kolm minutit lisaega.

11:56 Mihhail Lotman

Tihtipeale tekivad need bürokraatlikud institutsioonid meil sellepärast, et me võtame automaatselt Euroopa Liidust ja muudest headest asutustest üle soovitusi. Aga Eesti on väike riik, me ei pea kõikvõimalikke institutsioone kopeerima ja neid juurde looma. Ma toon ainult ühe näite teie ettekandest. Pariisi protokollid nõuavad riiklikku inimõiguste asutust. On vaja veel ühte asutust oma eelarvega, oma *staff*iga jne. Minu meelest on õiguskantsler siimaani päris hästi ombudsmani rolliga hakkama saanud ja inimõigused Eestis on minu hinnangu järgi päris hästi kaitstud.

Võib-olla viimane punkt, mida ma tahan esile tuua, on see täiesti õige seisukoht, et me ei tohi olla ülereguleeritud. Ma olen täiesti veendunud, et seadusi peab olema nii vähe kui võimalik. Aga samas,

oluline on ka teine pool, et neid peab täitma nii palju kui võimalik. Selle täitmise poole peal ja selle täitmise mehhanismi poole peal on veel puudujääke. Kolleegid Signe Riisalo, Kaja Kallas ja veel keegi rääkisid perekonnas tekkinud probleemidest. Seal ei ole meil mingit mehhanismi, et kokku leppida enne kohut. Kui on head inimesed, siis nad lepivad kokku, aga mis teha, kui üks abikaasadest on kiuslik? Minu meelest võiks riigil siin olla oma võimekus. Inimesed, kes ei hooli noomitusest ja ühiskondlikust hukkamõistust, oleksid väga sensitiivses olukorras, sest iga kord, kui nad keelduvad, nad peaksid maksma trahvi. See toimuks automaatselt, administratiivkorras.

Nii. Aga ma veel kord tahan tänada õiguskantslerit selle ettekande eest ning soovida edaspidiseks tööks jõudu ja jaksu.

11:58 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh! Kaja Kallas, palun, Reformierakonna fraktsiooni nimel!

11:58 Kaja Kallas

Hea juhataja! Lugupeetud õiguskantsler! Head kolleegid! Suur aitäh kõigepealt õiguskantslerile nii ettekande kui ka kogu selle töö eest, mida nende aastate jooksul on tehtud.

Õiguskantsler tõi välja üsna mitu probleemi, mida me peame oma töös silmas pidama. Esiteks see, et meie eesmärk siin on inimeste elu paremaks muuta. Selleks peab meil olema julgust otsustada ning seda tehes peame me tuginema seadustele ja kokkulepitud reeglitele, kordagi unustamata, et me teeme seda Eesti inimeste hüvanguks. Kui on näha, et valitsuse vastuvõetud maksusüsteem karistab töötavaid pensionäre, lapsehoolduspuhkusel olijaid, koondamishüvitise saajaid, toitjakaotuspensionari saavaid isikuid jne, siis tuleb see ebaõiglus kaotada. Kui tehti viga, siis on meie kohustus see parandada. Selleks on vaja julgust otsustada ja tahet inimesi aidata.

See toob meid teise punktini, mida õiguskantsler rõhutas. Nimelt, nn eesliiniametnikud, nende puudus ja vähene tasustamine. Need on logopeedid, spetsialistid, tugisikud, hooldajad, ametnikud, kes suhtlevad inimestega iga päev ja tegelevad nende muredega. See ilmajätuse tunne, see tunne, et inimene on oma muredega üksi, on suur probleem. See suurendab pettumustunnet riigis ja tõrjutust riigi suhtes. Seadus ütleb, kuidas peab olema. Inimesel on õigused, aga teda justkui ei kuule keegi. Selle asemel, et leida neid eesliiniinimesi, neid, kes päriselt inimesi igapäevamurede lahendamisel aitaksid, tegeleb valitsus mingi kaheldava väärtusega sisekaitsereservi loomisega. Loodame, et järgmisel nädalal Riigikogule esitatavas eelarves on ette nähtud raha täiendavate tugispetsialistide koolitamiseks ja nn eesliiniametnike palga tõusuks.

Õiguskantsler juhtis tähelepanu ka suurele probleemile, mis meie ühiskonnas on, nimelt, laste katkistest perekondadest. Lisaks laste saamise toetamisele peab meie poliitika seisma hea perede hoidmise eest. Jah, perekondi on erinevaid, on traditsioonilisi perekondi, on kärgperesid, on üksikvanemaga peresid, ning kõik emad ja isad ei jää kokku. Aga peab vaatama, et lapsed selle tõttu ei kannataks ja inimlikud suhted kannataksid võimalikult vähe. Kolleeg Lotman ütles varem, et tõepoolest, kui inimesed on kiuslikud, siis seda probleemi ei saa riik lahendada. Jah, ei saa lahendada, aga meil on võimalik siiski näha ette variant, et inimesed üldse kohtusse ei pöörduks, sest – nüüd ma räägin kui endine advokaat – kui inimesed juba kohtusse lähevad, siis on võimatu, et nad jõuavad kokkuleppele selliselt, et nad saavad rõõmsalt eluga edasi minna. Seetõttu seda vanemate lepitusmenetlust enne kohtusse pöördumist, leidmaks võimalusi, et nad nii tülli ei läheks, et lapsed kannataksid, ma arvan, on vaja. Lapsel on vaja mõlemat vanemat isegi siis, kui vanemad on lahus. Me peame rääkima ühiskonnana rohkem sellest, et laps kannatab kõige rohkem, kui ta oma vanemaid ei näe. Kuidas me saame aidata neid lapsi ja perekondi, kes juba on selles olukorras? Lahendusi pakkudes on meie kõigi kohustus kasutada ilusat selget ja korrektset eesti keelt, seda nii seaduste vastuvõtmisel kui ka inimestega suheldes.

Ja lõpetuseks. Meil Riigikogus tasub minu arvates lähtuda õiguskantsleri soovituselt tõmmata ennast heas mõttes trimmi. Tsiteerin: "Tunnustagem kõiki neid, kes räägivad loogilist, ausat ja selget juttu ja kelle teod on jutuga kooskõlas. Ja järelkult lahkem neid, kes lubavad väikese isikliku võidu nimel alatust, tüütamist, laiskust, valetamist, tõevänamist ja inimeste ärakasutamist." Aitäh!

12:03 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh! Jaanus Karilaid Keskerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:03 Jaanus Karilaid

Ka Keskerakonna fraktsiooni nimel tänusõnad õiguskantslerile, ja seda mitmel põhjusel. Esiteks on hea näitaja, et kaebuste arv on ju suurenenud. Inimesed julgevad oma muredega õiguskantsleri poole pöörduda, järelikult saavad nad häid vastuseid, saavad põhjalikke vastuseid. Teiseks tahaks tänada selle eest, et õiguskantsler ei ole muutunud opositsiooni malakaks. Erakonnad, kes on opositsioonis, toituvad paratamatult kriitikast, võimendavad seda, kuulugu selle hulka siis Riigikontrolli või õiguskantsleri pöördumised, ja nad teevad seda, nagu ma kuulsin eelnevatest kõnedest, väga meelevaldselt ja erakondlikust suvast lähtuvalt. Ka selle eest tänu, et te olete jätkuvalt erakondadeülene, kuigi opositsioon üritab loomulikult oma isiklike huvidega alati ühiskonna kriitikute külje alla pugeda. Õigluse ja õiguse vastasseis loomulikult püsib ja eks erinevad erakonnad üritavad seda vastasseisu eri moel vähendada. Vaatame kas või õigusloome aluseid. Seal räägitakse kaasamisest, räägitakse mõjude analüüsist – need on väga igapäevased mõisted –, räägitakse, et on vaja teha mõjude analüüs. Aga vaatame seda juttu, et parlamendi roll kogu aeg väheneb, et siia on vaja rohkem analüüsiüksusi, meil on vaja rohkem *staff'i*, kelle abil neid analüüse teha. Neid poliitilisi valikuid me millegipärast ei tee ja kokkuleppele millegipärast ei saa. Me räägime sellest, et omastehooldus vajab rohkem raha, me räägime sellest, et tervishoid vajab rohkem raha, me räägime sellest, et sotsiaalhoolekanne vajab nii ja nii palju rohkem ressursse, aga maksukoormus millegipärast järjest väheneb. Me ei taha teha maksureformi, kuigi me tahame pakkuda hästi palju hüvesid, seda tahavad kõik erakonnad. Ka seda debatti me väldime. Nii et see mõte, et sõnad ja teod ei lähe kokku, käib kahjuks paljude erakondade kohta. Ma arvan, et siin tuleks leida võib-olla uus koostöövorm, mitte nii, et õiguskantsler käib korra aastas siin ja iga erakond käib siis oma muresid peegeldamas ja oma probleeme võimendamas, et mida siis teha.

Kui ma lugesin eelmisel aastal õiguskantsleri kõnet, siis nägin, et seal olid mõningad probleemid. Ma ei näe, et väga palju oleks asjad edasi nihkunud ja erakonnad – viis erakonda, kes siia kuuluvad – väga palju muretseks selle pärast, mida siin aasta aega tagasi räägiti. Murekortsud võib-olla peegelduvad siin päeva, kaks või kolm, ja elu läheb ikka jälle edasi. Ma arvan, et siin võib olla mõningaid poliitilise kriisi märke. Opositsiooni ja koalitsiooni vastasseis on liiga tugevaks läinud, et erakondadeüleseid lahendusi leida. Kui me tahame parlamendi rolli suurendada, õigusloome kvaliteeti parandada, siis tuleb teha valikuid ka ressursi mõttes. Kui me tahame tõesti pakkuda paremat poliitikat, siis tuleb ka maksureformis teha suuremaid muudatusi. Aitäh!

12:07 Aseesimees Helir-Valdor Seeder

Aitäh! Rohkem läbirääkimissoove fraktsioonidel ei ole. Ma tänan kõiki arutelul osalejaid, ma tänan veel kord õiguskantslerit! Tänane istung on lõppenud. Kolleegid, kohtume homme!

Istungi lõpp kell 12.07.